

OBSAH ČÍSLA

EDITORIAL

FRANTIŠEK PAVELKA

2

ODBORNÉ STATĚ / SCIENTIFIC ARTICLES

MAREK JETMAR / LENKA MALIČKÁ

5

Aplikace metody DEA při zkoumání efektivnosti obcí

Application of the DEA method in examining the efficiency of municipalities

KRISTÝNA BINKOVÁ / MIROSLAV MAŠLEJ

25

Pracovní preference vojáků z povolání a podpora při jejich začlenění na trh práce

Job preferences of soldiers and support during their labor market integration

ZDENĚK KOUDELKA

53

Jmenovací pravomoci prezidenta k ústavním orgánům hospodářské moci

Appointment powers of the president to the constitutional authorities of economic power

IVO SVOBODA

61

Příčiny a možnosti právního postihu trestných činů s extrémistickým podtextem
v době rekodifikace trestního práva v české republice

Causes and possibilities of legal sanctions crimes with an extremist subtext during
the recodification of criminal law in the czech republic

EDITORIAL

Vážení čtenáři,

máme pro Vás dobrou (alespoň doufám) zprávu: Covid nás neporazil. Svědčí o tom nejen toto vydání Socioekonomických a humanitních studií (SEHS), ale i píle autorů setrvale posílajících rukopisy a dotazy čtenářů, zda a kdy další číslo vyjde tiskem.

Obsahové zaměření tohoto čísla SEHS se proti předchozímu rozšířilo. Vedle čistě ekonomického zaměření na efektivnost, účinnost a úspěšnost, objevil se i zájmový okruh zabývající se právním prostředím chodu naší ekonomiky.

Do první skupiny lze zařadit stať autorů M. Jetmara a L. Maličké, Aplikace metody DEA (Data Envelope Analysis) při zkoumání efektivnosti obcí, a to zejména efektivnosti výdajů. Článek také přináší informace o zkušenostech s touto metodou. Stať přináší poznatky nejen obecného charakteru, ale i takové, které mohou posloužit přímo v praxi. Svým způsobem patří do této skupiny i analýza autorů K. Blinkové a M. Mašleje na téma Pracovní preference vojáků z povolání a podpora jejich začlenění na trh práce. I zde je řada poznatků použitelná v praxi.

Ve druhé skupině mohou čtenáře zaujmout stať I. Svobody a Z. Koudelky. První autor se zabývá aktuálními otázkami příčin a možností právního postihu trestných činů s extrémistickým podtextem v době rekonstrukce trestního práva v České republice. Druhý autor se zaměřil na jmenovací pravomoci prezidenta k ústavním orgánům hospodářské moci. Jak vyplývá z názvů i obsahu obou článků, nejde jen o čistě právní analýzy, ale o otázky jejichž řešení může ovlivnit i další fungování ekonomiky.

Milí čtenáři a přispěvatelé našeho časopisu,

přejeme Vám, abyste i Vy, kromě dobrého počtení a tvůrčího psaní, nepodlehli sinusoidnímu náporu Covidu a abychom se v plné svěžesti setkali u nových čísel již dvacátého ročníku SEHS.

Doc. Ing. František Pavelka, CSc.
šéfredaktor

Dear Readers,

We have good news for you (or at least I hope it's good news): Covid has not beaten us! The proof is this issue of the Socio-Economic and Humanities Studies (SEHS) as well as the hard working authors who keep sending us their manuscripts and the questions from readers about if and when the next issue is going to be published in print.

Compared to the previous issue of SEHS, the current one has a more varied content. In addition to a purely economic focus on effectiveness, efficiency and success, also the subject of the regulatory environment of the Czech economy is being examined.

The first thematic group includes the paper by M. Jetmar and L. Maličká on the Application of the DEA Method in Examining the Efficiency of Municipalities, which is primarily focused on cost efficiency. The article also provides information on the experience with the use of this method, and the findings are not only general, but can also be used in practice. This group also includes an analysis by K. Blinková and M. Mašlej that deals with the Job Preferences of Soldiers and Support during Their Labor Market Integration. Also here you will find a lot of practical information.

The second group of articles includes papers by I. Svoboda and Z. Koudelka. I. Svoboda examines the current issue of causes and possible legal sanctions of crimes with extremist subtext in the period of recodification of criminal law in the Czech Republic. Z. Koudelka focuses on the appointment powers of the president with respect to constitutional authorities of economic power. As the titles and content of the two papers suggest, they don't deal only with legal analyses, but also with issues the solution of which may influence the future functioning of the Czech economy.

We hope you will continue to enjoy reading a writing creatively and that you will not succumb to the up-and-down swings of Covid. We are looking forward to seeing you again as we publish new issues in this 12th year of publication of SEHS.

*Doc. Ing. František Pavelka, CSc.
Editor-in-Chief*

APLIKACE METODY DEA PŘI ZKOUMÁNÍ EFEKTIVNOSTI OBCÍ

APPLICATION OF THE DEA METHOD IN EXAMINING THE EFFICIENCY OF MUNICIPALITIES

Marek Jetmar
Lenka Maličká

ABSTRAKT

Článek se zabývá problematikou aplikace metody DEA - obálkové analýzy, při zkoumání efektivnosti vybraných veřejných služeb zajišťovaných obcemi a městy. Soustředí se na metodologická východiska výběru a řazení obcí, zdůvodňuje potřebu členění obcí do menších, homogennějších skupin. Následně ukazuje praktické výsledky výpočtu efektivnosti – dosažené střední hodnoty ve zkoumaných kategoriích a vybrané skupiny obcí v kontextu celého souboru. Diskutuje limity využití s ohledem na kvalitu dostupných dat a celkovou vhodnost metody pro sledování efektivnosti obcí.

Klíčová slova: obce a města, efektivnost, DEA

JEL klasifikace: H41, H50, H75

ABSTRACT

The article deals with the issue of applying the DEA (Data Envelope Analysis) in order to examine the efficiency of selected public services provided by municipalities and towns. It focuses on methodological bases for selecting and ranking municipalities, justifying the need to break down municipalities into smaller, more homogeneous groups. It then shows the practical results of the calculation of efficiencies – achieved mean values in the categories examined and selected groups of municipalities in the context of the whole set. It discusses usage limits with regard to the quality of available data and the overall suitability of the method for monitoring the efficiency of municipalities.

¹ Článek je zpracován jako výstup výzkumného projektu *Uplatnění neparametrických metod (DEA, FDH) k analýze a ke komparaci efektivnosti obcí TL01000463* - registrovaného u TAČR.

Key words: *communities and municipalities; efficiency; DEA*

JEL classification: H41, H50, H75

ÚVOD

ROLE VEŘEJNÉ SPRÁVY

Charakter veřejné správy odráží institucionální hlediska a principy, jakými jsou země řízeny (*Holmberg a Rothstein, 2012*). Veřejná správa zajišťuje (plní) rozhodnutí volených orgánů, představuje správu věcí veřejných. V evropském kontinentálním prostředí je její činnost vykonávána pouze na základě a v mezích zákona, tj. pravomoc a působnost je striktně zákonem vymezena. Výraznější volnost v rozhodování je pak ponechána územní samosprávě při naplňování její primární úlohy, zajistit rozvoj území dle potřeb a požadavků občanů. Samo její vytvoření a vnitřní uspořádání je však rovněž upraveno právem.

Veřejná správa se v poslední době velmi často chápe jako služba pro obyvatelstvo, poskytování služby veřejnosti, což se odráží ve způsobech její činnosti (*Peková, Jetmar a Toth, 2019*). Její kvalita ovlivňuje nejen společenskou důvěru ve veřejný sektor, ale i celý politický systém. Má tedy i vliv na ochotu občanů respektovat pokyny a přijmout regulaci prosazovanou vrchnostenskými institucemi, tj. podřídit se dobrovolně rozhodnutím orgánů veřejné správy.

Kvalita institucí a účelnost jimi nabízených služeb hrají zásadní roli při zajišťování obecného a dobrého posilování vzájemnosti a sounáležitosti. To umožňuje dosáhnout dlouhodobé prosperity.

Veřejná správa z hlediska ekonomického představuje řídicí a manažerskou strukturu, zajišťující především nabídku veřejných statků.

Pro veřejný sektor a veřejnou správu je typická neexistence ziskového motivu v jejich činnostech. To má přímý dopad na fungování jednotlivých veřejných složek, respektive konkrétních organizací veřejného sektoru. Jelikož výše zisku není cílem jejich činnosti, respektive nepatří mezi hlavní sledovaná kritéria, nelze je tedy využít k měření výkonnosti veřejných institucí.

Územní samosprávné celky realizují řadu rozvojových aktivit, včetně poskytování místních veřejných statků, které vedou nejen ke zvýšení spokojenosti klientů úřadů, ale i ke zlepšení kvality života svých občanů. Každá obec prostřednictvím své politic-

ké reprezentace rozhoduje, tj. plánuje, jaké služby jsou občanům poskytovány. Organizuje jejich zajištění, komunikuje s veřejností a cílovými skupinami a kontroluje realizované aktivity. Měla by sledovat i efektivnost a hospodárnost jejich zajišťování.

Problematika efektivnosti veřejné, a to zvláště územní správy, je v ČR objektem zájmu Ministerstva vnitra. Po provedení územní reformy veřejné správy na začátku milénia, se pozornost Ministerstva vnitra zaměřila na podporu procesů směřujících k modernizaci veřejné správy. Jedná se o zvýšení efektivnosti veřejných výdajů na všech úrovních veřejné správy, účelnosti, posílení transparentnosti rozhodování a odpovědnosti vůči občanům. Zvláště v posledních letech se zájem soustředil na zavádění systémových přístupů k řízení kvality. Strategický rámec rozvoje veřejné správy, koncepční dokument MV na léta 2014-2020, přijatý usnesením vlády ČR č. 680/2014, ke Strategickému rámci rozvoje veřejné správy ČR, a aktualizovaný usnesením vlády ČR č. 1088/2016, k aktualizaci Strategického rámce rozvoje veřejné správy ČR pro období 2014-2020 a Implementačních plánů včetně příloh (*MV ČR, 2014; MV ČR, 2016*), se prostřednictvím specifického cíle 3.2 zasazuje o aplikaci trvale udržitelných systémových přístupů k řízení kvality.

Pozornost je zaměřena vedle institucí státní správy rovněž na činnost územně samosprávných celků. Služby poskytované územní veřejnou správou neplní jen povinně definované znaky – územní samospráva se snaží v rámci přenesené i samostatné působnosti reflektovat i požadavky zainteresovaných stran, mezi které patří typicky klienti úřadu, místní občané a podnikatelé, zaměstnanci úřadu, zastupitelé a mnoho dalších (*MV ČR, 2016*).

POJETÍ EFEKTIVNOSTI

Vysoký podíl veřejného sektoru na HDP a jeho alokační rozhodování jsou předmětem zkoumání z pohledu efektivnosti činností, efektivnosti řídicí činnosti veřejné správy ve veřejném sektoru. Nicméně i ve veřejném sektoru je velkým problémem dosažení efektivnosti při vynakládání finančních zdrojů rozpočtové soustavy. Tendence k neefektivnosti veřejného sektoru je hlavním projevem jeho selhání i vládního selhání a selhání veřejné správy, a to jak na úrovni státu, tak na úrovni územní samosprávy.

Efektivnost se chápe jako stav, kdy z dostupných společenských zdrojů se podaří získat maximální množství statků a maximální užitek. Ekonomika se nachází na

hranici užitekvných možností (*Musgrave a Musgraveová, 1994; Samuelson a Nordhaus, 1992; Stiglitz, 1997 a další autoři*).

Efektivnost (efficiency) v užším pojetí je často chápána jako vztah mezi vstupy (náklady), které by měly být vynakládány hospodárně, nemělo by docházet k plýtvání se zdroji, materiálovými i lidskými (economy), a výstupy z činnosti instituce, organizace ve veřejném sektoru, tzn. jaká je účinnost výsledků činnosti (effectiveness), jaký užitek má klient (uživatel, zákazník), když výsledek činnosti instituce, organizace spotřebovává (*Peková, Jetmar a Toth, 2019*). Efektivnost tedy chápeme jako účinnost vložených zdrojů a užitek jimi získaný na výstupu.

Analýza efektivnosti obcí a jejich komparace jsou důležitým nástrojem veřejných politik a činnosti orgánů veřejné správy (ministerstev, krajů, obcí). Uplatnění neparametrické metody DEA je způsob, jak přenést poznatky ekonomické teorie do praxe a přispět ke zkvalitnění rozhodování a řízení ve veřejné sféře.

1 VYUŽITÍ METODY DEA

1.1 ZKUŠENOSTI S VYUŽITÍM DEA V ZAHRANIČÍ

V empirických studiích zaměřených na analýzu efektivnosti municipalit pomocí neparametrické metody DEA se setkáváme s analýzou celkové efektivnosti municipalit, přičemž v mnoha případech jde o analýzu výdajové efektivnosti. Často se však jedná i o analýzu efektivnosti zaměřenou na vybranou aktivitu municipality, případně jiného subjektu veřejného sektoru.

Celkovou (globální) efektivnost municipalit analyzují např. *Geys a Moesen (2009)* na vzorku 304 vlámských municipalit na základě údajů z roku 2000. Kromě metody DEA používají i metody FDH a SFA (tj. Free Disposal Hull, Stochastic Frontier Approach). *Da Cruz a Marques (2014)* analyzují pomocí metody DEA celkovou efektivnost 308 portugalských municipalit (2009). Následně provádějí analýzu determinantů efektivnosti těchto municipalit prostřednictvím regresní analýzy. *Drew, Kortt a Dollery (2015a)* a *Drew, Kortt a Dollery (2015b)* kvantifikují celkovou efektivnost municipalit na vzorku 152 australských municipalit (*New South Wales, 2011*). Podobně jako *Da Cruz a Marques (2014)* realizují dvoustupňový výzkum, v němž se nejprve kvantifikují skóre efektivnosti, které pak vstupují do regresní analýzy. *Afonso a Venân-*

ciová (2019) analyzují výdajovou efektivnost 278 portugalských municipalit v letech 2011 a 2016 také prostřednictvím dvoufázové analýzy (DEA a regresní analýzy).

Benito a kol. (2019), kteří analyzovali efektivnost veřejných služeb v malých obcích ve Španělsku, uvádějí, že rozdíly mezi malými a velkými obcemi nemohou být v analýzách efektivnosti ignorovány, a je také velmi důležité, aby byly malé obce zastoupeny v zemi, protože mnohé evropské země mají roztržštěnou rezidenční strukturu. *Podle Benita a kol. (2019)* je v malých obcích (v jejich výzkumu jsou za malé obce považovány obce do 5000 obyvatel) kladen větší důraz na efektivnost, protože v malých obcích má blízkost lokálních volených autorit k občanům větší vliv na jejich sociální blahobyt. Velikostní kategorii malých obcí zohledňují ve svých výzkumech efektivnost vybraných veřejných služeb např. i *Varela, Martins a Fávero (2010)*. Počet obyvatel obce je obecně často používanou proměnnou v dvoustupňových výzkumech technické efektivnosti obcí nebo vybraných služeb poskytovaných obcemi. *Alper, Sinuany-Stern a Shinar (2015)* zjistili, že počet obyvatel obce je jedním z nejvýznamnějších determinantů efektivnosti v případě veřejné služby dopravní bezpečnost (traffic safety), přičemž vztah mezi efektivností a počtem obyvatel je negativní. K podobnému závěru dospěli i *Loikkanen a Susiluoto (2005)*. V případě výdajové efektivnosti obcí ve Finsku byly mezi deseti nejefektivnějšími obcemi spíše malé obce, čili velký počet obyvatel v obci snižuje efektivnost. K opačným závěrům dospěli např. *Sousa, Araújo a Tannuri-Pianto (2012)*, kteří na vzorku brazilských obcí pozorovali pozitivní vliv počtu obyvatel obce na její daňovou efektivnost. *Brettenny a Sharp (2016)* pozorovali vyšší skóre efektivnosti u velkých obcí. *Da Cruz a Marques (2014)* a *Drew, Kortt a Dollery (2015a)* dospěli ke stejným závěrům jako *Sousa, Araújo a Tannuri-Pianto (2012)* nebo později *Brettenny a Sharp (2016)*, čili vztah mezi počtem obyvatel obce a efektivností je pozitivní.

Značná část související literatury popisuje využívání DEA k měření efektivnosti v různých oblastech veřejných služeb. Mnozí autoři analyzují vybranou místní veřejnou službu. *De Witte a Lopézová-Torresová (2017)* zpracovali přehled literatury o efektivnosti vzdělávacích institucí. *See (2015)* a *Gómezová a kol. (2017)* analyzují efektivnost služeb v oblasti vodního hospodářství. *See (2015)* analyzuje efektivnost různých dodavatelů vody s důrazem na státní dodavatele vody v oblasti jihovýchodní Asie za předpokladu decentralizace veřejného sektoru.

Gómezová a kol. (2017) analyzují efektivnost 30 zařízení na zpracování odpadů ve Španělsku za rok 2015. *Thabrani a kol. (2019)* se zabývají efektivností zdravotních služeb poskytovaných místními vládami v 19 regionech v provincii Západní Sumatra. Poměrně raritní je příspěvek *Kluza (2017)*, v němž autor prostřednictvím metody DEA hodnotí relativní úsilí 2809 polských místních vlád při využívání dluhu v letech 2008-2015. Metoda DEA pomáhá identifikovat místní vlády s přetrvávajícím zhoršeným rizikovým profilem.

Velká pozornost je zaměřena na analýzu efektivnosti veřejných knihoven, viz *Stroobants a Bouckaert (2014)*, *Tavares a kol. (2018)*, *Guccio, Mignosa a Rizzo (2018)* nebo *Guajardo (2018)*.

1.2 STUDIE DEA V ČESKÉM A SLOVENSKÉM KONTEXTU

Výzkum v oblasti efektivnosti českých municipalit realizuje *Šťastná a Gregor (2015)*, používají však metodu SFA. V podmínkách ČR výzkum v oblasti knihoven realizují např. *Vaňková a Vrabková (2017)*, *Vrabková (2018)* nebo *Holý (2020)*, pro ČR a SR např. *Vrabková a Friedrich (2019)*, v SR např. *Šebová a Maličká (2019)*. Výzkum v oblasti celkové efektivnosti slovenských municipalit zatím absentuje. V dostupné literatuře je možné dohledat analýzy zaměřené na vybrané aktivity územních samospráv jako např. v oblasti péče o seniory *Kaščáková a kol. (2020)*, v oblasti knihoven, jak již bylo uvedeno výše, resp. v oblasti zdravotnictví (ale ne na municipální úrovni).

2 APLIKACE DEA V PODMÍNKÁCH ČR

2.1 TRÍDĚNÍ OBCÍ PRO POTŘEBY ANALÝZY

Vysoký počet samosprávných jednotek na místní úrovni umožňuje provádět vzájemnou komparaci, respektive vyvinout nástroje, které umožní srovnávat i vizualizovat. Mezi výzkumníky je mj. diskutována možnost využití metody DEA pro potřeby řízení efektivnosti veřejných služeb. Při využití této metody vycházíme z následujících předpokladů. Výstup by měl být homogenní, neboť kvalita služeb je normována legislativou, tj. zákonem, podzákonnými předpisy či správní a kontrolní činností ústředních správních úřadů, a je stanoven obsah a jsou stanoveny požadavky na kvalitu služby.

Naší snahou bylo zkoumat efektivnost základních služeb, jejichž zajištění by mělo být povinností všech obcí, tj. jedná se o služby, které odrážejí jejich základní role a odpovědnosti vůči občanům a voličům. Jedná se o oblast základního školství a předškolní výchovy, odpadového hospodářství, bezpečnosti, provozu komunální infrastruktury apod. Limitem byla dostupnost dat, týkajících se výstupů a nefinančních vstupů. V prvním roce řešení našeho projektu se podařilo získat data týkající se fungování základních škol (MŠMT), obecních knihoven (NIPOS – příspěvková organizace Ministerstva kultury), v dalších fázích pak vstupy z ČSÚ – data ohledně místních komunikací (délka, typ), a Ministerstva vnitra ohledně činnosti obecní/městské policie, výkonu vybraných správních agend (výstupy systému Czechpoint – vidimace, legalizace, výstupy z registrů, konverze dokumentů atd., z činnosti matričních a stavebních úřadů apod.). Bohužel jako nedostupná pro potřeby výzkumu se ukázala data Ministerstva životního prostředí, respektive CENIE o odpadovém hospodářství.

Jako slepá cesta se ukázala snaha získat data o činnosti hasičských jednotek – jednotek dobrovolných hasičů. Přestože se nakonec podařilo navázat komunikaci s vnitřem, generálním ředitelstvím hasičského záchranného sboru a oběma spolky hájícími zájmy dobrovolných hasičů, získaná data trpěla celou řadou závažných vad. Předně se nepodařilo jednoznačně identifikovat vstupy (počty hasičů) a výstupy spojené s činností konkrétních jednotek (zásahy jsou evidovány dle místa výskytu, nebyla dostupná data ohledně zapojení jednotek na likvidaci požáru, nehody apod.). Rovněž vztah mezi činností sboru a územím obce nebyl jednoznačný. Jako problematické se ukázalo získání dat ohledně financování těchto spolků. Vzhledem k pluralitnímu financování jednotek dobrovolných hasičů z různých veřejných a soukromých zdrojů, se vyjevila vazba na rozpočty obcí jako velmi slabá. Pro získání informací o finančních zdrojích jsme využili aplikace Monitor, provozovanou Ministerstvem financí. Upřednostnili jsme data, popisující výdaje na provoz.

Poskytovatelé služeb – obce - se však velmi liší, a to velikostí měřenou především počtem obyvatel (sekundárně rozlohou svého území), počtem spotřebitelů, množstvím disponibilních zdrojů, tj. velikostí příjmů obecních rozpočtů, profesionalitou managementu apod. Důsledkem je skutečnost, že nejmenší obce námi zkoumané služby svým občanům neposkytují a využívají kapacit blízkých větších měst.

Tyto skutečnosti jsme se snažili zohlednit při nastavení metodiky aplikace DEA. Vedle zkoumání efektivity v celém souboru obcí jsme se snažili sledovat efektivnost ve skupině podobných obcí. Z řady zahraničních výzkumů vyplývá, že s růstem počtu obyvatel, spotřebitelů, klientů veřejných služeb se efektivnost zvyšuje, viz již uváděné studie *Da Cruz a Marques (2014)* a *Drew, Kortt a Dollery (2015a)*, *Sousa, Araújo a Tannuri-Pianto (2012)*, *Brettenny a Sharp (2016)*. U některých služeb se však tento efekt neprokázal.

Vzhledem k obrovskému rozdílu mezi obcemi ČR je vhodnější zkoumat efektivnost, pokud možno v homogenních skupinách obcí. Toto řešení více reflektuje reálný stav a porovnání jsou lépe využitelná v praxi. Hlavním třídícím kritériem se stal počet obyvatel, respektive občanů obce. Toto hledisko se efektivně prosadilo při třídění obcí do homogenních skupin. V šetření vedle velikosti populace zohledňujeme rovněž vliv polohy obce vůči rozvojovým centřům, respektive jejich pozici v rámci funkční aglomerace. Jde o to, že menší sídla zpravidla nenabízejí dostatečný počet pracovních příležitostí a místní obyvatelé vyjíždějí za prací do větších center. Zde rovněž mohou upřednostnit spotřebu základních veřejných služeb.

Z diskuse zpracovatelského týmu a představitelů Ministerstva vnitra vyplynulo, že je nutné při zkoumání zajištění služeb v samostatné působnosti obcí přihlídnout i ke členění obcí do tří základních kategorií dle delegovaného stupně výkonu státní správy, neboť se jedná o standardní třídící hledisko, používané nejen státní správou, ale i při komunikaci s dalšími partnery reprezentujícími zájmy obcí a měst (např. Svaz měst a obcí ČR, Sdružení místních samospráv apod.). Je zřejmé, že obce s rozšířenou působností (ORP) a pověřeným obecním úřadem (POU) se překrývají se soustavami mikroregionálních center vyššího a nižšího stupně. Toto hledisko pak musí být plně respektováno u analýzy činnosti obcí při zajištění služeb veřejné správy u přeneseného výkonu. Odtud plyne, že dalším kritériem třídění se stal typ obce. Typ obce s velikostní kategorií koreluje, ale logicky s ohledem na zkoumaná témata realizovaná v samostatné působnosti ustoupil do pozadí. Vzhledem k tomu, že se projekt zaměřuje především na služby zajišťované obcemi z jejich vlastní odpovědnosti respektive na základě přání občanů, nejsou při sledování výkonnosti zohledňovány mezistupně typů obce s matričním či stavebním úřadem.

Tab. 1 » Rozdělení obcí v ČR dle počtu obyvatel

Velikostní skupina	Četnost výskytu Stav k 1. 1. 2018	Typ obce dle přeneseného výkonu	Převažující typ obce dle přeneseného výkonu
1–199	1428	1	Obce prvního stupně
200–499	1992	1	
500–999	1379	1	
1000–1999	755	1	
2000–4999	427	2,1	Dominují POU
5000–9999	142	2,3	
10000–19999	69	3	ORP
20000–49999	44	3	
50000–69999	6	3	
70000–99999	6	3	
100000–299000	4	3	
300000–999999	1	3	
1000000+	1	3	
CELKEM	6254	3	

Poznámka:

- 1 – obce se základní funkcí, označované také jako jedničky, obce prvního typu
 2 – obce s pověřeným obecním úřadem (POU), označované také jako dvojky, obce druhého typu
 3 – obce s rozšířenou působností (ORP), trojky, obce třetího typu

Zdroj: Jetmar, M. Socioekonomická diferenciacie obcí, podklad pro diskusi o členění obcí vytvořený pro potřeby projektu

V případě tzv. jedničkových obcí se ukázalo jako možné, obce utřídít do čtyř respektive doplňkově až do pěti velikostních kategorií. V kontextu řešených témat (zkoumaných služeb) se následně uvažovalo o spojení některých těchto subkategorií, tzn. spojit (např. nejmenší obce do 500 obyvatel) a zredukovat tak členění na tři úrovně. K tomuto kroku se ale přistoupilo až v souvislosti s řešením problematiky obecní policie.

V případě tzv. dvojkových obcí – POU se v rámci analýz pracuje s oběma navrženými kategorie odděleně.

U obcí, které jsou ORP, je zřejmě vhodné pracovat odděleně s menšími městy (10000-19999), s většími (bývalými) okresními městy a malými statutárními (20000-49999) a dále pak s menšími krajskými městy. V praxi došlo s ohledem na malý počet pozorování k propojení velikostních kategorií 50000-69999 a 70000-99999 do jedné. S ohledem na dostupná data byla u některých analýz největší města vyloučena. Důvodem bylo odlišné organizační zajištění poskytovaných služeb.

V případě obcí prvního a druhého typu a prvních dvou velikostních kategorií trojkových obcí se zohledňuje jejich poloha vůči nadřazeným centrům.

Odtud plyne, že v případě jedničkových obcí se sleduje časová dostupnost obce vůči regionálním centrům – jedná se o město ORP nebo sídlo s více než 10 tis. obyvateli, respektive těžiště aglomerace (nejbližší z nich). Z důvodu zjednodušení byla využita časová dostupnost při jízdě osobním vozem, limitem se stalo 15 minut. Podobně se postupovalo i v případě obcí druhého typu. Podobně se uvažovalo o překryvu rolí ORP s aglomeracemi (krajská města). S ohledem na charakter reálně zkoumaných služeb, jedná se o základní veřejné služby, se však ukázalo toto hledisko jako zbytečné.

Následně pro účely řešení projektu vznikla následující standardizovaná kategorizace obcí:

Tab. 2 » Vytváření homogenních skupin obcí

Skupina obce	Obyvatel od	Obyvatel do	Dojezd do ORP/A do 15 min (A zkratka pro aglomerace)
101		199	Ano
102		199	Ne
201	200	499	Ano
202	200	499	Ne
301	500	999	Ano
302	500	999	Ne
401	1000	1999	Ano
402	1000	1999	Ne
501	2000	4999	Ano
502	2000	4999	Ne
601	5000	9999	Ano
602	5000	9999	Ne
701	10000	19999	-
801	20000	49999	-
901	50000	89999	-
1001	90000	299999	Reálně nebyla využita
1101	300000	999999	Reálně nebyla využita

Zdroj: Vlastní návrh

Jak ukazují navazující tabulky, musely být tyto předpoklady třídění následně modifikovány, a to z důvodu nízkého počtu pozorování ve skupinách nebo s ohledem na specifika poskytované služby. To se projevilo především u nejvyšších velikostních kategorií. V tomto případě zároveň města nezajišťují zkoumané služby přímo, ale jsou poskytovány prostřednictvím jimi zřizovaných příspěvkových organizací, jinými subjekty nebo městskými částmi. Údaje jsou proto neporovnatelné.

Výrazná změna nastala především u výpočtu efektivnosti obecní policie, kde obvody, ve kterých policie působí, překračuje katastrální území obcí, které je zřizují, tj. na základě veřejnoprávní smlouvy zajišťují službu i pro občany okolních obcí.

3 REALIZACE ŠETŘENÍ S OHLEDEM NA DOSTUPNÁ DATA

Při výpočtu používáme upravenou metodu DEA od českého autora *Milana Hladíka*, publikovanou v roce 2019. Jde o DEA model se superefektivitou, variabilními výnosy z rozsahu, který vzdálenost od hranice efektivnosti (obalu dat) měří nikoli Eukleidovskou, jako klasické DEA modely, ale Chebyshevovou vzdáleností a je tak, podle autora, robustnější.

Na základě dostupných dat byla provedena šetření u obecních knihoven, základních škol, obecní policie, silnic ve vlastnictví obcí. Následuje představení příkladů výsledků prvních tří šetření.

V případě knihoven jsou za vstupy používány běžné výdaje na knihovnické činnosti, přepočtené počty pracovníků v knihovně, počet knihovnických položek (fondu) na začátku období. Za výstupy jsou považovány počty registrovaných čtenářů, počet výpůjček, počet akcí pořádaných knihovnou a počet knihovnických položek na začátku období.

Tab. 3 » Výpočet efektivnosti knihoven ve sledovaných kategoriích, rok 2017

Skupina obce	Obyvatel od	Obyvatel do	Dojezd do ORP/A do 15 min	Počet obcí v ČR celkem	Počet knihoven	Průměrná efektivnost (skupina)	Průměrná efektivnost (celý soubor)
101		199	Ano	603	101	78,9%	13,8%
102		199	Ne	829	545	29,2%	11,7%
201	200	499	Ano	1104	354	49,2%	11,4%
202	200	499	Ne	888	1113	21,2%	11,5%
301	500	999	Ano	855	343	41,2%	15,1%
302	500	999	Ne	524	872	37,6%	14,9%
401	1000	1999	Ano	499	228	68,3%	21,3%
402	1000	1999	Ne	256	484	58,3%	20,8%
501	2000	4999	Ano	259	117	85,6%	39,7%
502	2000	4999	Ne	168	299	65,1%	41,3%
601	5000	9999	Ano	112	73	96,8%	69,6%
602	5000	9999	Ne	30	60	109,8%	55,6%
701	10000	19999	Ano	69	52	103,8%	87,0%
801	20000	49999	Ano	44	14	172,0%	91,6%
901	50000	89999	Ano	8	1	200,0%	200,0%
1001	90000	299999	Ano	8	4	184,5%	42,7%
1101	300000	999999	Ano	1	0	x	x
1201	1000000	10000000	Ano	1	0	x	x

Zdroj: Vlastní návrh

Jestliže z řady šetření - Da Cruz a Marques (2014), Drew, Kortt a Dollery (2015a), Sousa, Araújo a Tannuri-Pianto (2012), Brettenny a Sharp (2016) - vyplývá, že posky-

tování služeb v menších obvodech, tj. i v malých obcích je neefektivní, ukazuje se, že i v rámci zvolených kategorií je v případě menších obcí průměrná efektivnost pod 50 %, s výjimkou nejmenších obcí s dobrou dostupností do větších center, v případě sledování efektivnosti ve skupině. Průměrná efektivnost v rámci jednotlivých kategorií s nárůstem počtu obyvatel roste. Průměrně efektivně však knihovny fungují až od sídel s více než 20 tis. obyvatel, při snížení přísnosti kritérií už od 5 tis. obyvatel. Vliv blízkosti většího centra na efektivnost se projevil pozitivně, ale jen slabě. Viditelný je pouze při porovnání efektivnosti skupin mezi sebou. Nízká efektivnost malých obcí je poměrně překvapivá, jestliže víme, že u řady malých obcí jsou mzdové náklady na pracovníky hrazeny na úkor nákladů na jiné agendy, tj. správu obecní knihovny vykonávají úředníci obcí či jejich zaměstnanci v rámci zajištění jiných (většinových) povinností.

Co se týče sledování efektivnosti u základních škol, pak za vstupy byly vzaty běžné výdaje spojené s provozem základní školy, které jsou hrazeny z rozpočtu obce (tj. nejsou zahrnuty mzdové prostředky, které jsou systémem veřejných rozpočtů přímo nasměrovány do jednotlivých škol) a za výstupy pak počet žáků základních škol a počet tříd.

Tab. 4» Výpočet efektivnosti základní školy ve sledovaných kategoriích, rok 2016

Skupina obce	Obyvatel od	Obyvatel do	Dojezd do ORP/A do 15 min	Počet obcí v ČR celkem	Počet obcí se školou	Průměrná efektivnost (skupina)	Průměrná efektivnost (celý soubor)
101		499	Ano	1 707	126	11,0%	8,1%
102		499	Ne	1 717	143	14,2%	6,0%
301	500	999	Ano	855	547	28,9%	6,2%
302	500	999	Ne	524	344	42,4%	7,2%
401	1 000	1 999	Ano	499	458	32,8%	17,5%
402	1 000	1 999	Ne	256	240	43,1%	19,9%
501	2 000	4 999	Ano	259	257	57,9%	38,3%
502	2 000	4 999	Ne	168	166	72,6%	37,4%
600	5 000	9 999	Nerozlišeno	142	142	75,7%	56,5%
701	10 000	19 999	Ano	69	69	79,6%	72,8%
801	20 000	49 999	Ano	44	44	85,7%	78,0%
1000	50 000	a víc	Ano	18	18	100,3%	97,1%

Zdroj: Kubát, J., Jetmar, M. Uplatnění neparametrických metod (DEA, FDH) k analýze a ke komparaci efektivnosti obcí TL01000463 - registrovaného u TAČR

Podobně analýza efektivnosti základních škol, s využitím dat za rok 2016, ukazuje průměrný nárůst efektivnosti mezi kategoriemi s růstem počtu obyvatel obce. Průměrně efektivní jsou však až školy v nejvyšší velikostní kategorii obcí. Významným zjištěním je i průměrně nižší efektivnost školských zařízení v zázemí aglomerací či s dobrou dostupností do ORP oproti obcím s větší vzdáleností do rozvojových center.

U sledování efektivnosti obecní, respektive městské, policie plní úlohu vstupů běžné výdaje na činnost obecní policie (včetně mzdových), počet zaměstnanců obce zařazených do útvaru obecní policie. Výstupy jsou pak různé typy aktů obecní policie, tj. celkový počet přestupků projednaných příkazem na místě, počet podezření ze spáchání přestupků ohlášených správnímu orgánu, počet důvodných podezření ze spáchání trestného činu ohlášených policii ČR, počet fyzických útoků na strážníky, celková výše pokud uložena strážníky příkazem na místě a také počet obcí, pro které je služba obecní policie zajišťována.

Tab. 5» Výpočet efektivnosti obecní policie ve sledovaných kategoriích, rok 2016

Skupina obce upravená	Obyvatel od	Obyvatel do	Počet obcí s MP	Počet obcí celkem	Průměrná efektivnost (skupina)	Průměrná efektivnost (celý soubor)
100	200	1999	26	4 126	112,2%	48,4%
500	2000	4900	111	427	62,7%	44,9%
600	5000	9999	108	142	69,9%	41,8%
700	10000	19999	66	69	96,1%	49,4%
800	20000	49000	44	44	111,8%	54,0%
900	50000		18	18	126,8%	105,6%

Zdroj: Kubát, J., Jetmar, M. Uplatnění neparametrických metod (DEA, FDH) k analýze a ke komparaci efektivnosti obcí TL01000463 - registrovaného u TAČR

V případě posuzování efektivnosti výkonu služeb obecní policie se muselo přistoupit k modifikaci velikostních skupin z důvodu odlišného vymezení území, ve kterém působí, tj. byl navýšen počet obyvatel obce s ohledem na velikost obvodu, ve kterém je služba reálně poskytována na základě veřejnoprávní smlouvy.

ZÁVĚR

Mezi výzkumníky se již delší dobu diskutuje o možnostech a limitech využití metody DEA při hodnocení výkonnosti veřejného sektoru, respektive efektivnosti poskytování veřejných služeb.

Praktickým problémem jejího využití je dostupnost kvalitních a relevantních dat, popisujících vstupy a výstupy. Přestože subjekty veřejné správy sbírají celou řadu údajů o financování aktivit obcí, o kapacitě či výstupech zařízení poskytující veřejné služby, při realizaci šetření se ukazuje problematičnost jejich využitelnosti. Vedle kvality sběru dat, a tudíž i jejich věrnosti vůči realitě, jsme rovněž v průběhu našeho šetření zjistili nesoulad mezi vykazovanými rozpočtovými výdaji a absentujícími materiálními výstupy, tj. v případě některých obcí byly např. vykazovány výdaje na knihovnické služby, avšak obecní knihovnu nezřizovaly. Sběry statistických dat uskutečňované jednotlivými institucemi jsou často realizovány jako jednoúčelové, tj. nepředpokládá se jejich vzájemné propojení. Z hlediska využití metody DEA je pak problém získat dostatečný počet ukazatelů popisující materiální a finanční vstupy a výstupy. Kvalitní a srovnatelná data jsou podmínkou pro využití metody DEA, aby mohla být využita pro účel řízení efektivnosti veřejných služeb zajišťovaných jednotlivými úrovněmi veřejné správy.

Vysoký počet pozorování umožňuje zkoumat efektivnost nejen v rámci celého souboru, ale i v jednotlivých menších skupinách. V prvním kroku sledujeme efektivnost v rámci celého souboru obcí poskytující příslušné služby. Především nás ale zajímá efektivnost v menších více homogenních skupinách odrážejících velikost obce /města a jeho pozici v sídelní struktuře, neboť respektujeme sídelní realitu a nemožnost ji změnit ve střednědobém a patrně ani v dlouhodobém horizontu. Při snaze o posilování efektivnost ze strany představitelů územní samosprávy je nutné se srovnávat s odpovídající jednotkou, a nikoliv s většími centry, kde se projevují odlišné efekty (úspory z rozsahu apod.).

V případě řady zahraničních studií se ukazuje, že s růstem velikosti obce, respektive administrativní jednotky, se zvyšuje efektivnost poskytování služeb, což se částečně prokázalo i v našem šetření, a to především při zajištění služeb základního školství. Růst efektivnosti je pozorovatelný při zkoumání efektivnosti skupin obcí

vůči celému souboru. Zároveň se ale u malých obcí ukazuje i průměrná nižší efektivnost v rámci homogenních skupin.

V případě jiných zkoumaných služeb se průměrná efektivnost mezi homogenními skupinami lišila. U menších obcí byla i vysoká, avšak právě jen pro takto definované soubory. Rovněž zde se při zohlednění všech dat efektivnost služeb zajišťovaných malými obcemi ukázala jako nízká. Polohové hledisko, tj. blízkost obce vůči větším rozvojovým centrům, se projevuje u jednotlivých zkoumaných služeb odlišně a nejednoznačně.

ODKAZY V TEXTU A BIBLIOGRAFICKÉ CITACE

AFONSO, A. a A. VENÂNCIO (2019). Local territorial reform and regional spending efficiency. *Local Government Studies*, Special issue on Municipal Amalgamations. <https://doi.org/10.1080/03003930.2019.1690995>

ALPER, D., SINUANY-STERM, Z. a D. SHINAR (2015). Evaluating the efficiency of local municipalities in providing traffic safety using the Data Envelopment Analysis. *Accident; analysis and prevention*, 78, s. 39–50. <https://doi.org/10.1016/j.aap.2015.02.014>

BENITO, B., FAURA, Ú., GUILLAMÓN, M. –D. a A. –M. RÍOS (2019). The efficiency of public services in small municipalities: The case of drinking water supply. *Cities* 93, s. 95-103. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2019.04.016>

BRETTEENY, W. a G. SHARP (2016). Efficiency evaluation of urban and rural municipal water service authorities in South Africa: A data envelopment analysis approach. *Water SA*, 42(1), s. 11-19. <https://dx.doi.org/10.4314/wsa.v42i1.02>

DA CRUZ, N. F. a R. C. MARQUES (2014). Revisiting the Determinants of Local Government Performance. *Omega*, 44(C), s. 91–103.

DE WITTE, K. a L. LÓPEZ-TORRES (2017). Efficiency in education: a review of literature and a way forward. *Journal of the Operational Research Society*, 68(4), s. 339-363. <https://doi.org/10.1057/jors.2015.92>

DREW, J., KORTT, M. a B. DOLLERY (2015a). What Determines Efficiency in Local Government? A DEA Analysis of NSW Local Government. *Economic Papers A Journal of Applied Economics and Policy*, 34(4), s. 234-256. <https://doi.org/10.1111/1759-3441.12118>

DREW, J., KORTT, M. a B. DOLLERY (2015b). No Aladdin's Cave in New South Wales? Local Government Amalgamation, Scale Economies and Data Envelop-

ment Specification. *Administration & Society*, 49(10), s. 1450-1470. <https://doi.org/10.1177/0095399715581045>

GEYS, B. a W. MOESEN (2009). Measuring Local Government Technical (In) Efficiency: An Application and Comparison of FDH, DEA, and Econometric Approaches. *Public Performance & Management Review*, 32(4), s. 499-513. <https://doi.org/10.2753/PMR1530-9576320401>

GÓMEZ, T., GÉMAR, G., MOLINOS-SENANTE, M., SALA-GARRIDO, R. a R. CABALLERO (2017). Assessing the efficiency of wastewater treatment plants: A double-bootstrap approach. *Journal of Cleaner Production*, 164, s. 315-324. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.06.198>

GUAJARDO, S. A. (2018). Special District Libraries and Operating Costs: An Application of Data Envelopment Analysis (DEA) with Discretionary and Non-Discretionary Inputs. *Journal of Library Administration*, 58(3), s. 241-263. <https://doi.org/10.1080/01930826.2018.1436758>

GUCCIO, C., MIGNOSA, A. a I. RIZZO (2018). Are public state libraries efficient? An empirical assessment using network Data Envelopment Analysis. *Socio-Economic Planning Sciences*, 64(C), s. 78-91.

HLADÍK, M. (2019). Universal efficiency scores in data envelopment analysis based on a robust approach. *Expert Systems with Applications*, 122, s. 242-252. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2019.01.019>

HOLMBERG, S. a B. ROTHSTEIN (2012). *Good Government: The Relevance of Political Science*. Cheltenham (UK), Northampton (MA, USA): Edward Elgar Publishing.

HOLÝ, V. (2020). The impact of operating environment on efficiency of public libraries. *Central European Journal of Operations Research*. <https://doi.org/10.1007/s10100-020-00696-4>

JETMAR, M. (2018). *Socioekonomická diferenciace obcí*. Podklad pro diskusi o členění obcí vytvořený pro potřeby realizace projektu „Uplatnění neparametrických metod (DEA, FDH) k analýze a ke komparaci efektivnosti obcí TL01000463 - registrovaného u TAČR“.

KAŠČÁKOVÁ, A., RIGOVÁ, Z. a K. SÝKOROVÁ (2019). Efficiency of Slovak municipalities' expenditure on services for senior citizens. *Proceedings of the 22nd International Scientific Conference on Applications of Mathematics and Statistics in Economics* (AMSE 2019), Atlantis Studies in Uncertainty Modelling, Atlantis Pre-

ss, s. 170-180. <https://doi.org/10.2991/amse-19.2019.18>

KLUZA, K. (2017). Risk assessment of the local government sector based on the ratio analysis and the DEA method. Evidence from Poland. *Eurasian Economic Review*, 7(3), s. 329-351. <https://doi.org/10.1007/s40822-017-0075-z>

LOIKKANEN, H. A. a I. SUSILUOTO (2005). Cost Efficiency of Finnish Municipalities in Basic Service Provision 1994-2002, 45th Congress of the European Regional Science Association: "Land Use and Water Management in a Sustainable Network Society", 23-27 August 2005, Amsterdam, The Netherlands, European Regional Science Association (ERSA), Louvain-la-Neuve.

MUSGRAVE, R. A. a P. B. MUSGRAVE (1994). *Veřejné finance v teorii a praxi*. Praha: Management Press.

MV ČR (2014). Usnesení vlády České republiky č. 680/2014, ke Strategickému rámci rozvoje veřejné správy České republiky pro období 2014 – 2020.

MV ČR (2016). Usnesení vlády České republiky č. 1088/2016, k aktualizaci Strategického rámce rozvoje veřejné správy ČR pro období 2014-2020 a Implementačních plánů včetně příloh.

PEKOVÁ, J., JETMAR, M. a P. TOTH (2019). *Veřejný sektor, teorie a praxe v ČR*. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7598-209-4.

SAMUELSON, P. A. a W. D. NORDHAUS (1992). *Ekonomie*. Vyd. 1., dotisk. Praha: Nakladatelství Svoboda. ISBN 80-205-0192.

SEE, K. F. (2015). Exploring and analysing sources of technical efficiency in water supply services: Some evidence from Southeast Asian public water utilities. *Water Resources and Economics*, 9, s. 23-44. <https://doi.org/10.1016/j.wre.2014.11.002>

SOUSA, M. C. S., ARAÚJO, P. L. C. P. a M. E. TANNURI-PIANTO (2012). Residual and technical tax efficiency scores for Brazilian municipalities: a two-stage approach. *Estudos Econômicos (São Paulo)*, 42(1), s. 43-74. <https://doi.org/10.1590/S0101-41612012000100002>

STIGLITZ, J. E. (1997). *Ekonomie veřejného sektoru*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1997. 661 s. ISBN 8071694541.

STROOBANTS, J. a G. BOUCKAERT (2014). Benchmarking local public libraries using non-parametric frontier methods: A case study of Flanders. *Library and Information Science Research*, 36(3-4), s. 211-224.

ŠEBOVÁ, M. a L. MALIČKÁ (2019). Challenges to the efficiency of libraries: the

- case of the Slovak public libraries. *Economic Annals XXI*, 179(9-10), s. 126-137.
- ŠŤASTNÁ, L. a M. GREGOR (2015). Public sector efficiency in transition and beyond: evidence from Czech local governments. *Applied Economics*, 47(7), s. 680-699. <https://doi.org/10.1080/00036846.2014.978077>
- TAVARES, R. S., DRUMOND, G. M., ANGULO MEZA, L. a M. P. MÉXA (2018). Efficiency assessment in university libraries. *Transinformação*, 30(1), s. 65-79. <https://doi.org/10.1590/2318-08892018.000100006>
- THABRANI, G., IRFAN, M., MESTA, H. A. a L. ARIFAH (2019). Efficiency Analysis of Local Government Health Service in West Sumatra Province Using Data Envelopment Analysis (DEA). *Proceedings of the 1st International Conference on Economics, Business, Entrepreneurship, and Finance (ICEBEF 2018)*. Advances in Economics, Business and Management Research. Atlantis Press, s. 783-789. <https://doi.org/10.2991/icebef-18.2019.164>
- VAŇKOVÁ, I. a I. VRABKOVÁ (2017). The Technical Efficiency of Public Libraries in the Czech Republic. *Central European Review of Economic Issues*, 20(4), s. 119-132.
- VARELA, P. S., MARTINS, G. a L. P. FÁVERO (2010). Production efficiency and financing of public health: an analysis of small municipalities in the state of São Paulo--Brazil. *Health care management science*, 13(2), s. 112-123. <https://doi.org/10.1007/s10729-009-9114-y>
- VRABKOVÁ, I. (2019). Models of static and dynamic technical efficiency of municipal libraries in the Czech Republic. *Socio-Economic Planning Sciences*, 68(december), článok 100646. <https://doi.org/10.1016/j.seps.2018.09.001>
- VRABKOVÁ, I. a V. FRIEDRICH (2019). The productivity of main services of city libraries: Using the example from the Czech Republic and the Slovak Republic. *Library & Information Science Research*, 41(3), s. 1-11.

Ing. Marek Jetmar, Ph.D.

AMBIS vysoká škola, a.s., Katedra regionálneho rozvoje
Lindnerova 575/1, 18000 Praha 8 - Libeň, Česko
marek.jetmar@ambis.cz

doc. Ing. Lenka Maličká, Ph.D.

Technická univerzita v Košiciach, Ekonomická fakulta, Katedra financií
Němcovej 32, 040 01 Košice, Slovensko
Lenka.Malicka@tuke.sk

PRACOVNÍ PREFERENCE VOJÁKŮ Z POVOLÁNÍ A PODPORA PŘI JEJICH ZAČLENĚNÍ NA TRH PRÁCE

JOB PREFERENCES OF SOLDIERS AND SUPPORT DURING THEIR LABOR MARKET INTEGRATION

Kristýna Binková
Miroslav Mašlej

ABSTRAKT

Pro vojáky z povolání, jejichž povolání není celoživotní, je změna kariéry v určité fázi nevyhnutelná. Praxe však ukazuje, že po odchodu z armády jim zpravidla činí potíže začlenit se na trh práce a uplatnit se v novém zaměstnání jim může trvat až neúměrně dlouho. Výsledky výzkumu konaného mezi 176 studenty vojenského studia Univerzity obrany a 284 vojáky v činné službě odhalují pracovní preference příslušníků Armády České republiky z hlediska návazného kariérního uplatnění a jejich přístup k vlastní přípravě na druhou kariéru. Výsledky obsahové analýzy resortních dokumentů a výzkumu konaného mezi resortními odborníky přibližuje současný stav podpory vojáků při začlenění na trh práce v České republice. Přestože lze z výsledků výzkumu usuzovat, že vojáci mají o dlouhodobější přípravu na druhou kariéru zájem, systémový přístup k této problematice, jaký lze spatřovat například v některých vyspělých evropských zemích, není v České republice v současné době uplatňován.

Klíčová slova: voják z povolání, druhá kariéra, resort Ministerstva obrany ČR, trh práce, pracovní preference

JEL klasifikace: J08

ABSTRACT

For professional soldiers, whose profession is not lifelong, a career change is inevitable at some stage. However, experience shows that after leaving the army, they usually have difficulty integrating into the labor market and it can take them disproportionately long time to find a new job. The results of research conducted among 176 students of military studies at the University of Defense and 284 soldiers in active service reveal the job preferences of members of the Czech Armed Forces in terms of subsequent career and their approach to their own preparation for a second career. The results of the content analysis of departmental documents and research conducted among departmental experts present the current state of support of soldiers during their labor market integration applied in the Czech Republic. Although the results of the research suggest that soldiers are interested in longer-term preparation for a second career, a systemic approach to this issue, such as can be seen in some developed European countries, is not currently applied in the Czech Republic.

Key words: soldier, second career, Ministry of Defence of the Czech Republic, labor market, job preferences

JEL Classification: J08

ÚVOD

Kariéra člověka začíná v okamžiku, kdy vstupuje na pracovní trh. V roli ekonomicky aktivního obyvatele na pracovním trhu uzavírá smlouvy a dohody, na základě nichž vykonává svoji profesi, prostřednictvím které formuje své sociální a ekonomické postavení ve společnosti. Názory na pojetí kariéry jsou odlišné a je jich mnoho. Růžička (1993) vysvětluje kariéru jako postup v pracovním zařazení. Stevens (2001), Milkovich a Boudreau (1993) jako kombinaci pracovních míst a pracovních rolí, které člověk hraje v průběhu svého života. Cherrington (1994) a Bělohlávek (1996) pracují s širším pohledem. Vnímají kariéru jako dráhu člověka životem, zejména pak profesionální, na které člověk získává zkušenosti v jedné či několika organizacích, rozvíjí své kompetence a realizuje svůj osobní potenciál. Pro některé může kariéra znamenat způsob uspokojení základních ekonomických potřeb, pro jiné sociální status. V současnosti je typické, že kariéra mnoha jednotlivců sestává z více pozic, je charakterizována častými změnami a vysokou mobilitou (Horváthová, 2011). Příčinou je dynamika pracovního trhu, tedy rostoucí konkurence, neustálé technologické změny a nové trendy, iniciativa jednotlivce, případně nevyhnutelnost změny kariéry vyplývající již z charakteru profesí,

v rámci nichž není pro jedince, kteří je vykonávají, v budoucnu k dispozici pracovní zařazení (Koubek, 2013). Jednou z těchto profesí jsou vojáci z povolání.

Vojákem z povolání je občan, který vojenskou činnou službu vykonává jako svoje zaměstnání ve služebním poměru. Služební poměr vojáka z povolání zaniká uplynutím doby, na kterou byl sjednán, popřípadě z jiných, zákony stanovených důvodů. Vojáci, kteří armádu opouští, ve většině případů nedosahují zákonem stanoveného důchodového věku. Patří mezi relativně mladou populaci, nejčastěji ve věku kolem 40 let, která je v období ukončení vojenské kariéry často na vrcholu své profesní dráhy a s potenciálem pracovat dalších 15-30 let (Vigoda-Gadot a kol., 2010). Jelikož si vojáci chtějí i po zániku služebního poměru zachovat určitý životní standard, snaží se začlenit na trh práce (Levinson, 1978). Po zániku služebního poměru u nich proto nastupuje „kritická“ perioda, v níž se rozhoduje o povaze a způsobech následující adaptace v civilním sektoru. Špatná adaptace vede k začarovanému kruhu, v němž se projevují negativní důsledky ztráty zaměstnání. Lze jim však zabránit pomocí důsledné přípravy na kariéru po ukončení kariéry vojenské (dále jen druhou kariéru), která umožní úspěšné zahájení další fáze profesní dráhy a uplatnění v nové profesi.

Výzkumný problém článku lze rozdělit do dvou částí:

- Jaký je postoj příslušníků AČR k vlastní přípravě na druhou kariéru a jaké jsou jejich preference z hlediska uplatnění v civilním sektoru?
- Jaký je současný stav podpory vojáků z povolání při začlenění na trh práce v České republice?

Cílem výzkumu je na základě výsledků, získaných z realizace metod dotazníkového šetření, polostrukturovaného rozhovoru a obsahové analýzy dokumentů, zodpovědět výše definované otázky.

1 TEORETICKÝ ZÁKLAD

Dosavadní výzkumy autorů se věnují několika segmentům dané problematice - příčinám komplikací při přechodu vojáků na trh práce (McCarthy, 1992; Stein-McCormick a kol., 2013; Higate, 2001; Black, Westwood a Sorsdahl, 2007; Hall,

2008; Felder, 2008; Simpson a Armstrong, 2010; Ainspan, 2011; Zarecky, 2014; Anderson a Goodman, 2014; Gaither, 2014), faktorům ovlivňujícím průběh a úspěšnost začlenění vojáků na trh práce (Ebberwein a kol., 2004; Baruch & Quick, 2007; Dziková, 2009; Vigoda-Gadot a kol., 2010; Morin, 2011; Burnett-Zeigler a kol., 2011; Robertson, 2013), důsledkům komplikací při přechodu vojáků na trh práce (Kapur a kol., 2009; Higate, 2011; Zivin a kol., 2012; Brunger a kol., 2013), pracovním preferencím vojáků (Etzioni, 1961; Biderman, 1969; Little, 1971; Janovitz, 1971; Vardi, 1991; Storch, 1997; Brauch a Quick, 2007; Higate, 2001; Jonsson, 2014) a přístupům k podpoře při jejich začlenění na trh práce (Wolpert, 2000; Higate, 2001; Spiegela a Schultz, 2003; Ebberwein a kol., 2004; Clemens a Milsom, 2008; Vigoda-Gadot a kol., 2010; Adolfsson a kol., 2012; Maharajan a Subramani, 2014; Zarecky, 2014). Dvěma posledním oblastem se věnuje tento článek.

1.1 VÝCHODISKA VÝZKUMU

Někteří autoři charakterizují armádu jako přísnou válečnou organizaci a vnímají ji tak jako „oddělený svět“ (Wertsch, 1991), který ze své podstaty ovlivňuje chování i vlastní percepci příslušníků, kteří v něm žijí (Hall, 2008). Armáda je organizací se specifickými pravidly, organizační kulturou a chováním. Charakteristická je pro ni jasně vymezená hierarchie, vysoká dělba práce či důsledné dodržování kázně a předpisů, stejně jako upřednostňování potřeb celku před potřebami jednotlivce (Stein-McCormick a kol., 2013). Po ukončení služebního poměru vojáci opouští nejen značně specifickou organizaci, ale také životní styl, způsob oblékání i jazyk a začleňují se do světa se zcela odlišnými principy a zvyklostmi (McCarthy, 1992). Dalším znakem vojenské kultury je fakt, že každý příslušník ozbrojených sil tvoří nedílnou součást týmu a je tak pro armádu nezbytně důležitým. Když proto vojáci armádu opouští, mohou se v novém prostředí cítit nepotřební (Anderson a Goodman, 2014). Vojáci často zůstávají na vojenské paternalistické kultuře závislí a myslet a jednat za sebe jim činí značné obtíže (Higate, 2001). Vojáci končící služební poměr, ať už je to z jakéhokoliv důvodu, mají proto často obtíže vojenské prostředí opouštět. Vznikají tak problémy s adaptací na podmínky civilního trhu práce. Vojáci s bojovou zkušeností mohou přitom zažívat další bariéry, ať už jsou po návratu z misí poznamenáni fyzicky či psychicky (Ainspan, 2011). Všichni vojáci bez ohledu na účast či neúčast v misi ovládají dovednosti, které

jsou v civilním prostředí jen velmi málo uplatnitelné. Zásadním problémem také je, že přibližně po patnácti letech výkonu služby není příliš reálné, aby se vojáci vrátili k oboru, který vystudovali. Bývají totiž zcela přeučeni na výrazně specifickou odbornost, kterou vykonávali v armádě a jejich znalosti nabyté studiem, bývají mnohdy zastaralé.

V případě armády budoucí zaměstnavatel není zcela dobře informován o pracovní výkonnosti uchazeče o práci. Problém nastane, když představy jedné, druhé či obou stran nejsou naplněny. Někteří vojáci jsou vysoce vzdělaní. Nadto vlastnosti a návyky, které si v průběhu služby všichni vojáci formují, jsou velmi pozitivní a mnohdy převyšují možnosti civilních zaměstnanců. Vyžadována je od nich disciplína, vytrvalost, odvaha, čest, obětavost, spolehlivost, oddanost a loajálnost, schopnost rozhodovat se za rizika, respektovat rozkazy, upřednostňovat zájmy celku a efektivně pracovat v týmu. Praxe však přesto ukazuje, že mají vojáci po odchodu z armády potíže se na civilní trh práce začlenit a najít si nové zaměstnání jim může trvat až neúměrně dlouho (*Wing a kol., 2009*). Problémem však je, že vojáci obvykle neví, jak své kvality na trhu práce před potenciálními zaměstnavateli prezentovat, a jak se mezi ostatními uchazeči o pracovní pozice prosadit. Jedním z důvodů je odlišná vojenská a civilní terminologie a tedy i odlišný obsah a struktura životopisů. U některých vojenských odborností je snazší přeložit soubor znalostí, dovedností a zkušeností do jazyka, kterému civilní zaměstnavatelé rozumí, u některých však méně. Ve skutečnosti mohou být zkušenosti vojáků velmi podobné zkušenostem civilních zaměstnanců. Přesto však zaměstnavatelé civilních organizací vnímají tyto dvě skupiny uchazečů o práci jako zcela odlišné. Vojáci se proto setkávají s nedostatečným doceněním jejich kvalit a na trhu práce se řadí ke znevýhodněným skupinám, stejně jako ženy s malými dětmi, absolventi či senioři. Zákaz podnikání a uzavření vedlejšího pracovního úvazku navíc znemožňuje vojákům získat v průběhu vojenské služby zkušenosti z civilních profesí. Řada z nich také vykonává službu v místech, kde jinak nejsou pro uplatnění v civilním povolání příznivé podmínky. To vede u některých vojáků končících aktivní službu k nutnosti stěhovat se. I odtud tedy pramení značné potíže po ukončení činné služby a problémy s hledáním nového uplatnění (*Hyška, 1991*).

1.2 PRACOVNÍ PREFERENCE VOJÁKŮ Z POVOLÁNÍ - TEORETICKÝ POHLED A DOSAVADNÍ STUDIE

Vojáci, opouštějící prostředí armády, si nejčastěji vybírají takový směr druhé kariéry, který koresponduje s jejich dovednostmi nabytými během kariéry předchozí. Studie předkládají řadu různých strategií pro přechod z vojenského do civilního prostředí a řadu výsledků, souvisejících s preferencemi pracovního uplatnění v civilním sektoru (Jonsson, 2014). Etzioni (1961) tvrdí, že rozhodující při dalším pracovním uplatnění je především funkce a vojenská odbornost, kterou vojáci vykonávali ve služebním poměru. Dle Bidermana (1969) a Littla (1971) vojáci preferují velké byrokratické organizace, dle Janovitze (1971) a Vardiho (1991) konkrétně vládní agentury. Brauch a Quick (2007) na tento názor navazují a uvádí, že se vojáci s vysokými hodnotami setkávají s problémy při přechodu do civilního sektoru jen zřídka. Často se totiž uplatňují v obranném sektoru na administrativních pozicích. Bývalí důstojníci mají na základě studie Storcha (1997) a Kleiner (1998) také dobrý předpoklad k uplatnění na pozicích učitelů. Dle Higatea (2001) se mnoho vojáků po odchodu do civilního sektoru snaží uplatnit v profesích, které mají s armádou společné znaky. Příkladem mohou být pracovníci ostrahy. Dle Adolfssonovy (2012) studie vysoké procento vojáků přechází na pracovní pozice u policistů, hasičů či vězeňské služby. Jonssonova studie (2014) zmiňuje, že si vojáci z povolání vybírají nejčastěji takový směr druhé kariéry, který koresponduje s jejich dovednostmi, nabytými během kariéry předchozí, čímž navazuje na tvrzení Etzioniho. Určité kvalifikace, které si vojáci v průběhu své kariéry v armádě osvojí, zvyšují šance na úspěšné začlenění do civilního sektoru. Jsou to zejména znalost cizích jazyků, počítačové či administrativní dovednosti a manažerské schopnosti (Eberwein a kol., 2004). Přestože však vojáci obvykle znají datum zániku svého služebního poměru (Wolpert, 2000), dle dosavadních výzkumů se většina z nich na toto období nepřipravuje, případně se zaměřuje na nepřilíš přínosné vzdělávací aktivity.

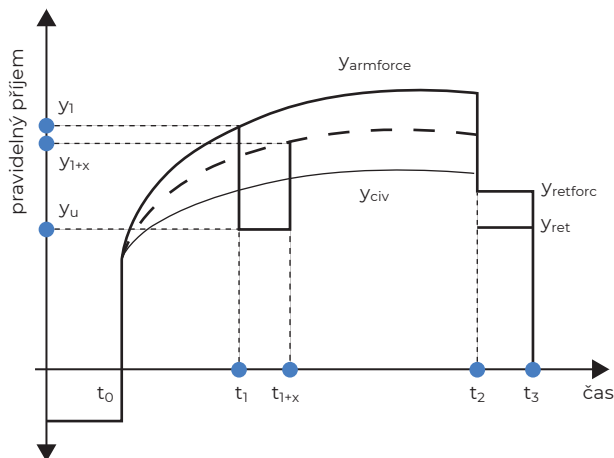
1.3 PODPORA PŘI ZAČLEŇOVÁNÍ VOJÁKŮ NA TRH PRÁCE - TEORETICKÝ POHLED A DOSAVADNÍ STUDIE

Zahájení přípravy na druhou kariéru již před zahájením procesu začleňování vojáka z povolání na trh práce je dle studie Vigoda-Gadoty a kol. (2010) klíčové.

Příprava na druhou kariéru umožní vojákům lépe pochopit realitu druhé kariéry, usměrnit jejich očekávání od civilních zaměstnavatelů a překonat obtíže při adaptaci na nových pracovních místech. Dle Spiegela a Schultze (2003) je efektivní plánování druhé kariéry klíčovým faktorem úspěšně zvládnutého uplatnění v novém zaměstnání a měla by mu být věnována zvláštní pozornost. Fuller a Redfering (1976) zmiňují, že plánování již v průběhu aktivní služby značně ovlivňuje proces přizpůsobování se požadavkům trhu práce. Ti, kteří se přizpůsobili dobře, byli ti, kteří si přechod dobře naplánovali. Dle McNeila (1983) je důležité zahájit plánování nejméně rok před ukončením služebního poměru. Studie prokazují, že plánování a důsledná příprava na období druhé kariéry je jediným faktorem, který prokazatelně usnadňuje období změny kariéry. Individuální odpovědnost a aktivita vojáků je zásadní, avšak pomoc státu a jednotlivých organizací je nezbytná a v dnešní době stále důležitější (Wolpert, 2000). Higate (2001), Ebberwein a kol. (2004) uvádí, že za účelem pomoci při začleňování vojáků z povolání na trh práce bývají v některých státech nastaveny nejrůznější systémy. Angažují se zpravidla vládní agentury spolupracující s ministerstvy obrany a další podpůrné organizace, poskytující poradenství a školení a zprostředkovávající spojení s aktéry civilního trhu práce.

Na obr. 1 je zachycena situace, kdy voják v bodě t_1 opouští armádu a svou příjmovou křivku y_{armforce} a stává se nezaměstnaným na dobu t_1 až t_{1+x} . Poté má možnost se vrátit buď ke své původní kvalifikaci, kterou získal v bodě t_0 s návratem na příjmovou křivku y_{civ} , na které by se nacházel, kdyby nevstoupil do ozbrojených sil, nebo se může dostat na příjmovou křivku ležící někde mezi křivkou y_{armforc} a y_{civ} . Důvodem, proč se ozbrojené síly musí snažit kompenzovat propad v příjmech bývalého vojáka, není jen snaha o dobrou image ozbrojených sil, tj. zajištění konkurenceschopnosti sil na trhu práce, ale je to také prevence před únikem bývalých vojáků, jejichž vojenská kvalifikace nemá civilní alternativu v podobě určité křivky y_{civ} nebo u nichž je návrat k jejich původnímu civilnímu povolání problematický, k nelegálním aktivitám. Prostředí organizovaného zločinu jim totiž dává skvělou příležitost uplatnit zvláštní dovednosti získané ve výkonu vojenské služby a tím se případně vrátit k průběhu svých příjmů daných křivkou y_{amforc} či spíše ještě výše.

Obr. 1: » Příjem vojáka v průběhu času

Zdroj: PERNICA, B. *Profesionalizace ozbrojených sil: trendy, teorie a zkušenosti*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2007. ISBN 978-80-7278-381-6.

Dle Pernici má stát tři možnosti, jak omezit důsledek ekonomického propadu bývalého vojáka. První z možností je kompenzace části rozdílu mezi bývalými příjmy $y_{armforce}$ a příjem v nezaměstnanosti, případně příjmem v civilním zaměstnání odpovídajícím původní kvalifikaci vojáka y_{civ} v podobě výsluhových dávek nebo jiných benefitů poskytovaných bývalým vojákům po skončení aktivního služebního poměru. Tato možnost, jak zabránit sociálnímu propadu vojáka, se označuje jako sociální zabezpečení vojáků.

Druhou možností, jak omezit příjmový propad bývalého vojáka, je umožnit mu získat během trvání služebního poměru kvalifikaci, se kterou bude schopen pokračovat bez větších problémů i v dalším ekonomickém životě. Další vzdělávání vojenského personálu je dokonce součástí personálního marketingu. Neexistuje totiž levnější reklama, než je dobré jméno na trhu práce. Doplnění kvalifikace, využitelné v civilním sektoru, může být realizováno jak v průběhu služebního poměru, tak na jeho konci v rámci tzv. rekvalifikace. Úspěšný start civilní kariéry však závisí hlavně na civilních zaměstnavatelích a samotném trhu práce, který obvykle vyžaduje pro určité civilní povolání praxi. Proto pro 40-ti letého absolventa vojenského rekvalifikačního kurzu, který většinu své vojenské kariéry

pracoval ve specifických vojenských odbornostech, není certifikát o absolvování takového kurzu příliš přínosný. Absence praxe bývalé vojáky oproti jiným zájemcům o takové zaměstnání naprosto diskvalifikuje.

Třetí možností, jak omezit příjmový dopad profesionálního vojáka po skončení jeho služebního poměru, je jeho ekonomická stimulace k dobrovolnému opuštění služebního poměru zastavením růstu vojákovra příjmu. Toto opatření je vhodné především pro nejméně kvalifikovaný vojenský personál. V interpretaci **obr. 2** jde o to, aby voják neměl zájem na prodloužení závazku v okamžiku, kdy by se rozdíl mezi křivkou $y_{armforce}$ a y_{civ} začal výrazněji zvětšovat. Nástrojem této politiky je platový řád provázaný s kariérovým řádem (Pernica, 2007).

1.4 PODPORA PŘI ZAČLEŇOVÁNÍ VOJÁKŮ NA TRH PRÁCE - PRAXE VYBRANÝCH EVROPSKÝCH ZEMÍ

Za účelem pomoci při začleňování vojáků z povolání na trh práce bývají v některých státech nastaveny nejrůznější systémy pro přechod vojáků na druhou kariéru. Angažují se zpravidla vládní agentury spolupracující s ministerstvy obrany a další podpůrné organizace poskytující poradenství a školení a zprostředkovávající spojení s aktéry civilního trhu práce (Eberwein a kol., 2004).

Na základě obsahové analýzy zahraničních resortních dokumentů a rozhovorů s pracovníky ministerstev obrany a vojáky z povolání jsou v následujícím textu shrnuty přístupy k přípravě vojáků z povolání na druhou kariéru v několika vybraných evropských zemích.

Pomyslný vzor lze spatřovat například ve Francii. Agentura obranné mobility, známá jako Défense Mobilité, je od roku 2009 součástí personální politiky Ministerstva obrany podporující externí mobilitu vojenského personálu a posilující atraktivitu vojáků z povolání na trhu práce, a to jak pro veřejné tak soukromé společnosti. Agentura se opírá o více než 700člennou síť lokálních vojenských i civilních odborníků na oblast rekvalifikací, svýbornou znalostí specifických potřeb kandidátů i zaměstnavatelů, a spolupracuje s více než 7 000 veřejnoprávních i soukromoprávních společností. Agentura vojáky z povolání monitoruje, poskytuje jim profesionální asistenci při rozvoji jejich osobních profesních projektů, při jejich odborné přípravě odpovídající jejich potřebám, doprovází je a spojuje se zaměstnavateli. Více než 16 000 kandidátů využije služeb agentury každý rok. Agentura má své ředitelství v Paříži, 6 regionálních center, 57 místních

kanceláří (52 ve Francii a 5 v zámoří), 1 rekvalifikační pracoviště pro důstojníky, 1 vojenské výcvikové středisko a 1 centrum pro podporu v nezaměstnanosti. Agentura poskytuje své služby na základě principu rovnosti, bez ohledu na hodnost či funkci v armádě (*Bilan reconversion, 2014*).

Obdobný přístup můžeme sledovat i ve Velké Británii. Zde je vytvořen projekt The Career Transition Partnership (CTP) ve spolupráci Ministerstva obrany Velké Británie a společnosti Right Management Ltd., který poskytuje odcházejícím vojákům dva roky před propuštěním a dva roky po propuštění komplexní servis, s cílem komplexní pomoci při uplatnění na trhu práce a přípravy pro další profesní růst. Za svého působení již pomohla více než 200 000 vojáků. Společnost disponuje jedním školicím střediskem devíti kontaktními centry, které spolupracují se zaměstnavateli, majícími zájem o zaměstnávání propuštěných vojáků. Pomoc je poskytována všem, a to bez ohledu na hodnost a délku služby, nicméně úroveň pomoci je rozdílná v závislosti na plnění sady předdefinovaných kritérií. Vojáci mohou v rámci projektu využít nabídky rekvalifikačních kurzů, kariérního poradenství či služeb speciálního pracovního portálu (CTP, 2018).

Jako další příklad dobré praxe může sloužit Německo. Příprava vojáků na druhou kariéru se zde řídí zákonem a vztahuje se na vojáky v činné službě i vojáky, kterým již zanikl služební poměr. Agentura, zodpovědná za přípravu vojáků na druhou kariéru, známá pod názvem Berufsförderungsdienst der Bundeswehr zaměstnává přibližně tisíc civilních specialistů ve 46 pobočkách umístěných napříč všemi vojenskými okresy. Služby této instituce zajišťují plánovanou a systematickou přípravu na změnu pracovního prostředí, která začíná již od základního výcviku a trvá po celou dobu vojenské služby, i po jejím konci. Významnou roli v odborné přípravě vojáků z povolání pro potřeby trhu práce hraje také Bundeswehrfachschule, tedy vzdělávací instituce tzv. druhé šance, zřízena výhradně pro vojáky z povolání za účelem přechodu na druhou kariéru (*Jonsson, 2014*).

S jedním centrem a sedmi regionálními pobočkami systematicky připravuje vojáky z povolání na druhou kariéru též polský Ośrodek Aktywizacji Zawodowej, tedy Profesní aktivační centrum, poskytující vojákům informační a školicí služby, kariérové poradenství, pomoc při zprostředkování zaměstnání a při zahájení podnikání, nabídku stáží a rekvalifikací či organizaci veletrhů pracovních příležitostí (*Rekonwersja, 2017*).

2 METODOLOGIE VÝZKUMU

2.1 VÝZKUMNÝ CÍL

Cílem výzkumu je na základě výsledků, získaných z realizace metod dotazníkového šetření, polostrukturovaného rozhovoru a obsahové analýzy dokumentů, zodpovědět otázky výzkumného problému:

- Jaký je postoj příslušníků AČR k vlastní přípravě na druhou kariéru a jaké jsou jejich preference z hlediska uplatnění v civilním sektoru?
- Jaký je současný stav podpory vojáků z povolání při začlenění na trh práce v České republice?

2.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Na základě definování výzkumného problému byly pro účely realizace výzkumu zpřesněny následující výzkumné otázky:

- Kde se studenti UO a vojáci v činné službě přejí uplatnit po zániku služebního poměru a jaké platové ohodnocení po ukončení vojenské kariéry očekávají?
- Jaký je názor studentů UO a vojáků v činné službě na časové hledisko, týkající se zahájení přípravy na druhou kariéru?
- Co lze z resortních dokumentů zjistit o současném stavu podpory vojáků z povolání při začlenění na trh práce v České republice a jaký mají na tuto problematiku názor resortní odborníci?

2.3 VÝZKUMNÉ METODY A ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT

Pro sběr výzkumných dat za účelem získání odpovědi na první výzkumnou otázku byla zvolena metoda dotazníkového šetření. Dotazník byl sestaven jako polostrukturovaný. Zahrnoval otázky uzavřené i otevřené a byl distribuován dvěma způsoby. V tištěné podobě a elektronicky s využitím aplikace Google formuláře. Po sběru dat byly odpovědi na otázky zaneseny do datové matice v programu Microsoft Excel. Pro ověření pravdivosti stanovených statistických hypotéz byl využit program IBM SPSS Statistics 25.

Pro sběr výzkumných dat za účelem získání odpovědi na druhou výzkumnou otázku byla zvolena metoda obsahové analýzy dokumentů resortu Ministerstva

obranu ČR a polostrukturovaných rozhovorů. Při realizaci rozhovorů byl využit záznamový arch a osnova rozhovoru. Na získaném textu byla provedena redukce prvního řádu a následně otevřené kódování.

2.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR

Výzkumný soubor, tedy soubor osob, který se zúčastnil dotazníkového šetření, sestává ze dvou výzkumných podsouborů - studentů vojenského studia Univerzity obrany (176 respondentů) - dále v textu studenti UO - a vojáků z povolání AČR v činné službě (284 respondentů).

Do výzkumu byli zahrnuti studenti 1.-5. ročníku Fakulty vojenského leadershipu oborů Řízení a použití ozbrojených sil, Ekonomika obrany státu a Vojenský management. 80 % souboru představovali muži, 20 % ženy. Výzkumu se zúčastnili vojáci v činné službě ze 43 vojenských útvarů. Třemi nejčetněji zastoupenými věkovými skupinami byly skupina 26-30 let, 36-40 let a 31-35 let, třemi nejčetněji zastoupenými hodnostmi byli hodnosti desátník, rotmistr a kapitán, 50 % respondentů mělo středoškolské vzdělání s maturitou, 37 % respondentů vzdělání vysokoškolské a 13 % středoškolské s výučním listem. 92 % souboru představovali muži, 8 % ženy.

Polostrukturovaných rozhovorů se zúčastnilo 10 odborníků, působících či spolupracujících s resortem Ministerstva obrany ČR. Jednalo se o pracovníky Sekce státního tajemníka Ministerstva obrany ČR, pracovníky Agentury personalistiky AČR, předsedy veteránských spolků, sdružujících novodobé válečné veterány, a realizátory a dodavatele projektů na podporu začleňování vojáků z povolání na trh práce, financovaných Evropských sociálním fondem v rámci Operačního programu lidské zdroje a zaměstnanost.

3 VÝSLEDKY VÝZKUMU

V kapitole výsledky výzkumu jsou v první části představeny výsledky šesti otázek dotazníkového šetření. V tabulkách je u každé z možností zobrazen počet odpovědí respondentů z řad studentů UO a vojáků v činné službě v absolutních i relativních četnostech. V druhé části kapitoly jsou představeny výsledky obsahové analýzy dokumentů resortu Ministerstva obrany ČR a výsledky polostruk-

turovaných rozhovorů s resortními odborníky.

3.1 PRACOVNÍ PREFERENCE VOJÁKŮ Z POVOLÁNÍ AČR

Otázka 1: Jaké jsou Vaše preference ohledně budoucího pracovního uplatnění na trhu práce po ukončení vojenské kariéry?

Tab. 1 » Preference ohledně pracovního uplatnění na trhu práce

Odpověď	Studenti UO		Vojáci v činné službě	
	Počet	%	Počet	%
Přeji si uplatnit se ve veřejném sektoru	50	29	127	45
Přeji si uplatnit se v soukromém sektoru	34	19	69	24
Přeji si zahájit podnikání	41	23	33	12
Přeji si odejít do důchodu	15	9	9	3
Nepřeji si pracovat	6	3	4	1
Nevím	30	17	42	15
Celkem	176	100	284	100

Zdroj: vlastní zpracování

Nejvíce studentů UO a vojáků v činné službě si přeje uplatnit se ve veřejném sektoru. Na druhém místě v pořadí se preference cílových skupin liší. Zatímco studenti si přejí uplatnit se v podnikání, vojáci v činné službě v soukromém sektoru. Odpověď „nepřeji si pracovat“ či „přeji si odejít do důchodu“ se objevovala zřídka.

Otázka 2: Prál/a byste si po zániku služebního poměru zůstat zaměstnán/a v resortu Ministerstva obrany ČR na civilní pracovní pozici?

Tab. 2»Preference ohledně pracovního uplatnění v resortu Ministerstva obrany ČR

Odpověď	Studenti UO		Vojáci v činné službě	
	Počet	%	Počet	%
Ano	50	28	100	35
Nevím	82	47	83	29
Ne	44	25	101	36
Celkem	176	100	284	100

Zdroj: vlastní zpracování

Preference vojáků z povolání v činné službě i studentů UO jsou přibližně rovnoměrně rozděleny mezi tři možné odpovědi, přičemž u studentů výrazněji převažuje odpověď „nevím“, a to téměř u 50 % z nich, u vojáků v činné službě je počet odpovědí „ano“ a „ne“ téměř vyrovnaný.

Otázka 3: Přál/a byste si být po zániku služebního poměru zaměstnán/a v bezpečnostních sborech? Pokud ano, uveďte, prosím, v jakých.

Tab. 3»Preference ohledně pracovního uplatnění v bezpečnostních sborech

Odpověď	Studenti UO		Vojáci v činné službě	
	Počet	%	Počet	%
Ano	102	58	123	43
Nevím	50	28	66	23
Ne	24	14	95	34
Celkem	176	100	284	100

Zdroj: vlastní zpracování

Téměř polovina respondentů si přeje být po zániku služebního poměru zaměstnána v bezpečnostních sborech. Toto přání vyslovilo více studentů UO (58 %) než vojáků v činné službě (43 %).

Tab. 4»Preference ohledně pracovního uplatnění u jednotlivých bezpečnostních sborů

Odpověď	Studenti UO	Vojáci v činné službě
	%	%
Policie České republiky	32	26
Hasičský záchranný sbor	15	16
Celní správa České republiky	7	18
Vězeňská služba České republiky	12	12
Generální inspekce bezpečnostních sborů	7	8
Bezpečnostní informační služba	15	13
Úřad pro zahraniční styky a informace	12	7

Zdroj: vlastní zpracování

Na druhou část otázky 3 odpovídali pouze respondenti, kteří v první části vyplnili možnost ano. Celkem tedy 102 studentů UO a 123 vojáků v činné službě. Respondentům zde bylo umožněno označit více možností. Nejpreferovanějším bezpečnostním sborem je pro vojáky v činné službě i pro studenty UO Policie České republiky. U vojáků v činné službě následován Celní správou České republiky a Hasičským záchranným sborem, u studentů vojenského studia Hasičským záchranným sborem a Bezpečnostní informační službou.

Otázka 4: Jaká je Vaše očekávaná výše platového ohodnocení v civilním zaměstnání?

Tab. 5»Očekávaná výše platového ohodnocení v civilním zaměstnání

Odpověď	Studenti UO		Vojáci v činné službě	
	Počet	%	Počet	%
Očekávám, že můj plat bude vyšší	30	17	30	11
Očekávám, že můj plat bude stejný	70	40	98	34
Očekávám, že můj plat bude nižší	76	43	156	55
Celkem	176	100	284	100

Zdroj: vlastní zpracování

Polovina respondentů očekává, že jejich plat v civilním sektoru bude nižší. Tato možnost převážila u obou cílových skupin, u vojáků v činné službě však výrazněji než u studentů UO, kteří věří téměř ve stejném procentním zastoupení ve stejnou výši platového ohodnocení.

Otázka 5: Zahájil/a jste již přípravu na druhou kariéru? Pokud ano, jak?

Tab. 6»Zahájení přípravy na druhou kariéru

Odpověď	Studenti UO		Vojáci v činné službě	
	Počet	%	Počet	%
Ano	21	12	65	23
Ne	155	88	219	77
Celkem	176	100	284	100

Zdroj: vlastní zpracování

Pouze 23 % vojáků z povolání v aktivní službě a 12 % studentů UO již zahájilo vlastní přípravu na druhou kariéru. Více však než čtvrtiny z celkového počtu respondentů se na druhou kariéru nepřipravuje.

Z celkového počtu 86 respondentů, kteří již zahájili přípravu na druhou kariéru, 75 respondentů komentovalo její podobu, kterou lze shrnout do několika oblastí, řazených od nejčastěji po nejméně častě zastoupené:

- studium (SŠ - nástavba, doděláním maturity, VŠ - titul v oboru uplatnitelném v civilním sektoru) (38 %),
- odborné kurzy - získávání certifikátů a osvědčení (např. trenérský kurz, pedagogické minimum apod.) (19 %),
- praxe v oboru, podnikání (16 %),
- aktivní průzkumu trhu práce (14 %),
- samostudium, zdokonalování sebe sama (8 %),
- volnočasová aktivita, koníček (5 %).

U otázky 5 bylo stanoveno 7 statistických hypotéz:

1. Počet záporných odpovědí na otázku, zda studenti UO a vojáci v činné

službě již zahájili přípravu na druhou kariéru, se statisticky významně neliší od počtu odpovědí kladných.

2. Mezi studenty UO a vojáky v činné službě neexistuje statisticky významný rozdíl v aktuálním stavu přípravy na druhou kariéru.
3. U vojáků v činné službě neexistuje statisticky významný vztah mezi aktuálním stavem přípravy na druhou kariéru a zařazením v hodnostním sboru.
4. U vojáků v činné službě neexistuje statisticky významný vztah mezi aktuálním stavem přípravy na druhou kariéru a dosaženým vzděláním.
5. U vojáků v činné službě neexistuje statisticky významný vztah mezi aktuálním stavem přípravy na druhou kariéru a věkem.
6. U vojáků v činné službě neexistuje statisticky významný vztah mezi aktuálním stavem přípravy na druhou kariéru a délkou služebního poměru.
7. U vojáků v činné službě neexistuje statisticky významný vztah mezi aktuálním stavem přípravy na druhou kariéru a zbývajícím délkou služebního poměru do uplynutí doby, na kterou byl sjednán.

Nulová statistická hypotéza 1 a 2 byly zamítnuty a byly přijaty alternativní hypotézy. K ověření nulové hypotézy 1 byl proveden Pearsonův chí-kvadrát test. P-hodnota činila 0,00001. Nulová hypotéza byla na hladině významnosti 0,05 zamítnuta a byla přijata alternativní hypotéza. Počet záporných odpovědí na otázku, zda studenti UO a vojáci v činné službě již zahájili přípravu na druhou kariéru, byl statisticky významně vyšší, než počet odpovědí kladných. K ověření nulové hypotézy 2 byl proveden Pearsonův chí-kvadrát test. P-hodnota činila 0,003. Nulová hypotéza byla na hladině významnosti 0,05 zamítnuta a byla přijata alternativní hypotéza. Mezi studenty UO a vojáky v činné službě existuje statisticky významný rozdíl v aktuálním stavu přípravy na druhou kariéru. Na druhou kariéru se připravuje vyšší procento vojáků v činné službě než studentů UO (rozdíl činí 11 %). Tato skutečnost byla očekávána, neboť primárním zájmem studentů je v průběhu působení na Univerzitě obrany příprava na kariéru vojenskou.

K ověření nulových hypotéz 3-7 byl proveden Pearsonův chí-kvadrát test

dvouvýběrový (nepárový) Studentův t-test. Nulové statistické hypotézy 3-7 nebyly zamítnuty. U vojáků v činné službě neexistuje statisticky významný vztah mezi aktuálním stavem přípravy na druhou kariéru a zařazením v hodnostním sboru, dosaženým vzděláním, věkem, délkou služebního poměru a zbývající délkou služebního poměru do uplynutí doby, na kterou byl sjednán.

Otázka 6: Jak dlouhou dobu před zánikem služebního poměru je dle Vašeho názoru potřeba zahájit přípravu na druhou kariéru?

Tab. 7» Časové hledisko potřeby zahájení přípravy na druhou kariéru

Odpověď	Studenti UO		Vojáci v činné službě	
	Počet	%	Počet	%
1 - 3 měsíce	26	15	9	3
4 - 6 měsíců	44	25	65	23
7 měsíců - rok	37	21	66	23
Rok - rok a půl	40	23	65	23
Rok a půl - 2 roky	1	0	27	9
Déle než 2 roky	2	1	13	5
Průběžně po celou dobu vojenské kariéry	26	15	39	14
Celkem	176	100	284	100

Zdroj: vlastní zpracování

Téměř čtvrtina respondentů zastává názor, že přípravu na druhou kariéru je třeba zahájit 4 - 6 měsíců před zánikem služebního poměru. Tato odpověď převládala u studentů UO. 23 % respondentů uvádí rok až rok a půl před zánikem služebního poměru a 22 % 7 měsíců až jeden rok před zánikem služebního poměru. Tato odpověď převládala u vojáků v činné službě. 14 % respondentů uvádí nutnost přípravy průběžně po celou dobu vojenské kariéry, ostatní odpovědi měly nízké procentní zastoupení.

3.2 PODPORA PŘI ZAČLEŇOVÁNÍ VOJÁKŮ NA TRH PRÁCE - PRAXE ČESKÉ REPUBLIKY

Tato podkapitola prezentuje výsledky, získané z obsahové analýzy resortních dokumentů a rozhovorů s resortními odborníky.

Hlavní zjištění, vyplývající z analýzy resortních dokumentů:

- Zkoumaná problematika není v České republice zanedbatelná. Svědčí o tom skutečnost, že úbytek, tj. zánik služebního poměru z důvodů stanovených zákonem, se ročně týká přibližně tisíce vojáků z povolání ve věku pohybujícím se okolo 35-40 let (Statistické ročenky Agentury personalistiky AČR 2008-2019).
- Stát poskytuje v závislosti na době trvání služebního poměru a důvodech jeho zániku, výsluhové náležitosti, kterými jsou výsluhový příspěvek, odbytné, odchodné a úmrtné. Na výsluhový příspěvek má však voják nárok pouze tehdy, jestliže jeho služební poměr trval alespoň po dobu 15 let (Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání).
- Ministerstvo obrany poskytuje vojákům, jejichž služební poměr trval nejméně 5 let, rekvalifikační kurzy, které mají za cíl připravit vojáka na civilní prostředí a umožnit mu získání takových znalostí a dovedností, které jsou uplatnitelné na trhu práce (Rozkaz ministra obrany č. 9/2008).

Odborníkům resortu byla v rámci rozhovorů položena otázka: Jaký je Váš názor na současnou podobu přípravy vojáků z povolání na druhou kariéru v České republice? Hlavní zjištění, vyplývající z rozhovorů s odborníky:

- Maximální přípustná doba absolvování rekvalifikačních kurzů, která činí 3 měsíce, není pro rekvalifikaci v novém oboru zpravidla dostatečně dlouhá.
- Nabízené kurzy trvají v průměru 3-4 týdny, přičemž cíleně profesně směřovaného odborníka lze jen obtížně během tak krátké doby zcela přeškolit.
- Většina rekvalifikačních kurzů se zaměřuje pouze na základní znalosti a dovednosti potřebné k výkonu profesí, v nichž se vojáci rekvalifikují,

což se neslučuje s požadavky trhu práce. Jak navíc vyplývá z dat ročenek Personální agentury AČR a sociologického výzkumu, konaného mezi 313 bývalými vojáky z povolání (Binková, 2018), téměř tři čtvrtiny odcházejících vojáků z povolání rekvalifikaci před zánikem služebního poměru neabsolvuje. Jedním z nejčastějších důvodů je nepodání žádosti o rekvalifikaci v důsledku mínění o nízké kvalitě kurzů a časové tísně, způsobené administrativními úkony, doprovázejícími ukončení služebního poměru.

- Některé resortní podniky, jakými jsou například Vojenský opravárenský podnik, LOM Praha, Vojenské lesy a statky ČR a Volareza nabízí vojákům, kteří ukončili služební poměr, možnost pracovního uplatnění. Nejčastěji jde o technické pracovní pozice, letecké mechaniky či kuchaře. Jedná se však o benefit, určený primárně pro novodobé válečné veterány.
- V rámci operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost, který umožnil čerpání prostředků z Evropského sociálního fondu v oblasti lidských zdrojů v programovém období 2007 - 2013, bylo realizováno sedm projektů zaměřených na pracovní uplatnění válečných veteránů. Jejich úskalím však bylo jejich krátkodobé fungování a striktní zaměření na válečné veterány. Vojáci bez účasti v misi se tedy aktivit, projekty nabízených, neměli možnost účastnit.

4 DISKUZE

Sociologický výzkum, provedený mezi 176 studenty vojenského studia Univerzity obrany a 284 vojáky v činné službě ukázal, že obě cílové skupiny se shodují ve svých preferencích ohledně pracovního uplatnění na trhu práce po ukončení vojenské kariéry. Většina respondentů z obou cílových skupin si přeje uplatnit se ve veřejném sektoru, více však vojáci v činné službě. U studentů UO je druhou preferencí v pořadí zahájení podnikání, zatímco u vojáků v činné službě zaměstnání v soukromém sektoru. Na civilní pracovní pozici v rámci resortu MO ČR si přeje být zaměstnáno pouze 28 % studentů a 35 % vojáků v činné službě. 58 % studentů a 43 % vojáků v činné službě si přeje být zaměstnáno v bezpeč-

nostních sborech. Pro obě cílové skupiny je nejpreferovanějším bezpečnostním sborem Policie České republiky, následovaný Hasičským záchranným sborem spolu s Bezpečnostní informační službou u studentů UO a Celní správou České republiky u vojáků v činné službě. Polovina respondentů z cílové skupiny studentů UO a vojáků v činné službě předpokládá, že jejich výše platového ohodnocení v civilním zaměstnání bude nižší než vojenský plat.

Přípravu na druhou kariéru doposud nezačaly celkem více než čtyři pětiny respondentů z cílové skupiny studentů UO a vojáků v činné službě. Vojáci v činné službě se na druhou kariéru připravují téměř ve čtvrtině případů, studenti UO méně, pouze ve 12 % případů. Nejčastěji tak činí prostřednictvím studia na SŠ a VŠ, navštěvováním odborných kurzů, praxe v oboru či aktivním průzkumem trhu práce. Současný přístup k přípravě na druhou kariéru u vojáků v činné službě nezávisí na zařazení v hodnostním sboru, dosaženém vzdělání, věku, délce služebního poměru ani zbývající délce služebního poměru do uplynutí doby, na kterou byl sjednán.

Téměř čtvrtina respondentů zastává názor, že přípravu na druhou kariéru je třeba zahájit 4 - 6 měsíců před zánikem služebního poměru. Téměř stejně vysokým procentem byla zastoupena odpověď rok až rok a půl před zánikem služebního poměru a 7 měsíců až jeden rok před zánikem služebního poměru. Možnost 1 až 3 měsíce, která se slučuje se současnou podmínkou absolvování rekvalifikačních kurzů v maximální délce 3 měsíců, uvedlo pouze 8 % respondentů.

Obsahová analýza resortních dokumentů a sociologický výzkum, provedený mezi resortními odborníky ukázal, že v současné době mohou vojáci využívat nabídky rekvalifikačních kurzů, jejichž čerpání je však spojeno s řadou úskalí a proto jsou příslušníci před zánikem služebního poměru využívány spíše v menší míře. Nabídku resortních pracovních míst a realizaci projektů Evropského sociálního fondu lze vnímat spíše jako dílčí aktivity, zaměřené na příslušníky se statutem válečného veterána. Důsledný systémový přístup k přípravě vojáků na druhou kariéru, jako je tomu například ve výše zmíněných evropských zemích, v současné době neexistuje.

ZÁVĚR

Článek vysvětlil problematiku začleňování vojáků z povolání na trh práce po

zániku jejich služebního poměru a nastínil obtíže, které se při tomto kariérním přechodu u vojáků zpravidla vyskytují. Předložil jak teoretické přístupy k podpoře při začleňování vojáků na trh práce, tak přístupy, uplatňované ve vybraných evropských zemích. Potvrdil tak tvrzení autorů, uvádějících ve svých studiích, že v některých zemích jsou nastaveny systémy podpory přípravy vojáků na druhou kariéru, ve kterých se angažují zpravidla vládní agentury spolupracující s ministerstvy obrany a další podpůrné organizace, poskytující poradenství a školení a zprostředkovávající spojení s aktéry civilního trhu práce. Instituce zmíněných evropských zemí tak mohou sloužit jako příklad dobré praxe, neboť za svoji existenci pomohly stanicím vojáků v úspěšném zahájení druhé kariéry.

Z výsledků výzkumu konaného mezi 176 studenty vojenského studia Univerzity obrany a 284 vojáky v činné službě byly zjištěny pracovní preference příslušníků Armády České republiky z hlediska návazného kariérního uplatnění a jejich přístup k vlastní přípravě na druhou kariéru. Potvrzena tak byla jak tvrzení Bidermana, Littla, Janovitzky či Vardiho, týkající se zájmu vojáků z povolání o návazné kariérní uplatnění ve veřejných organizacích či u bezpečnostních sborů, tak tvrzení Wolperta, týkající se skutečnosti, že většina vojáků se na období po zániku služebního poměru nepřipravuje.

Výsledky obsahové analýzy resortních dokumentů a výzkumu konaného mezi resortními odborníky přiblížil současný stav podpory vojáků při začlenění na trh práce v České republice. Přestože lze z výsledků výzkumu usuzovat, že vojáci mají o dlouhodobější přípravu na druhou kariéru zájem, Ministerstvo obrany poskytuje pouze krátkodobé rekvalifikační kurzy, jejichž realizace naráží na řadu úskalí. Další aktivity mají spíše dílčí charakter. Systémový přístup k této problematice tudíž v České republice v současné době není uplatňován.

Odpovědi na obě části stanoveného výzkumného problému lze shrnout následovně:

- Jaký je postoj příslušníků AČR k vlastní přípravě na druhou kariéru a jaké jsou jejich preference z hlediska uplatnění v civilním sektoru?

Přípravu na druhou kariéru doposud nezačaly více než čtvrtiny respondentů. Ve většině případů však zastávají názor, že je tuto přípravu potřeba zahájit

4 měsíce až rok a půl před zánikem služebního poměru. Pro své návazné uplatnění na trhu práce preferují veřejný sektor a bezpečnostní sbory. Nejčastěji přitom Policii České republiky.

- Jaký je současný stav podpory vojáků z povolání při začlenění na trh práce v České republice?

Vojákům je v souvislosti s přípravou na druhou kariéru v současné době poskytována nabídka rekvalifikačních kurzů a volných pracovních míst u resortních podniků. Finanční pomoc je realizována formou výsluhových náležitostí. Všechny formy podpory však naráží na svá úskalí a limity. Systémový přístup k podpoře vojáků z povolání na trh práce v České republice neexistuje.

V příkladech dobré praxe zahraničních institucí, zaměřujících se na přípravu vojáků na druhou kariéru lze hledat v mnoha ohledech inspiraci. K realizaci podpory vojáků při začlenění na trh práce má resort Ministerstva obrany ČR již nyní dostatečné prostředky i kapacity. Prvním krokem by bylo přehodnocení stávajících kritérií pro čerpání rekvalifikací. Samotnou nabídku rekvalifikačních kurzů lze poté rozšířit a zkvalitnit ve spolupráci s Univerzitou obrany. S poskytováním vzdělávacích kurzů pracovníkům resortu má univerzita bohaté zkušenosti. Akademičtí pracovníci jejích součástí by tak svoji vzdělávací činnost mohli nasměrovat též ve prospěch realizace vysoce kvalitních rekvalifikačních kurzů. Roli Univerzity obrany však nelze spatřovat pouze v činnosti výukové, ale též poradenské. Transfer znalostí a dovedností odborníků, specializujících se na oblast finanční gramotnosti, personalistiky, pracovního práva, andragogiky či psychologie by odcházejícím vojákům zcela jistě umožnil připravit se na změny, spojené s přechodem do zcela odlišného a dynamického civilního prostředí a usnadnit tak jejich proces adaptace.

Při vyškolení stávajícího personálu či navýšení personálních kapacit by bylo umožněno odborné poradenství poskytovat též prostřednictvím funkční infrastruktury rekrutačních středisek a pracovišť Odboru doplňování personálu Agentury personalistiky AČR. K inzerování pracovních nabídek zaměstnavatelů civilního trhu práce, majících zájem o pracovní sílu z řad bývalých vojáků z povolání lze využít existující portály, provozované resortem, například portál www.army.cz či jeho součást, www.kariera.army.cz. Přínosnou se jeví též užší meziresortní spolupráce s Ministerstvem práce a sociálních věcí a Ministerstvem vnitra.

Uvedením zmíněných návrhů do praxe by se podpora při začleňování vojáků na trh práce mohla přiblížit zahraniční úrovni.

Resort by se měl problematikou zabývat a pracovat tak na atraktivitě své zaměstnavatelské značky. Ozbrojené síly jsou součástí trhu práce, a proto musí bojovat o zájem potenciálních zaměstnanců, aby si z těchto zájemců o výkon vojenského povolání mohly vybrat ty nejlepší. Jsou specifickým zaměstnavatelem, který v civilním hospodářství nemá svůj ekvivalent, a proto by měl projevit zájem na tom, aby jeho bývalí zaměstnanci byli úspěšní také v civilním ekonomickém životě, a aby je služba pro stát ekonomicky nepoškozovala.

Výzkumným problémem je vhodné zabývat se i nadále, a to na větším výzkumném souboru. Provedený výzkum byl zaměřen pouze na aktivní vojáky z povolání. Jako žádoucí se pro budoucí výzkumy proto jeví zahrnutí též respondentů z řad bývalých vojáků, kteří přechod do civilního sektoru již absolvovali. Stejně tak by bylo vhodné směřovat výzkumné otázky na oblast preferencí ohledně konkrétních podob podpory při začlenění vojáků z povolání na trh práce.

ZDROJE

ADOLFSSON, P., A. DIEDRICH, F. LAVEN a L. WALTER (2012). *I förändringens tid - vardagsberättelser från försvarsmakten* (GRI-raport 2012:7). Gothenburg: Gothenburg Research Institute.

AINSPAN, N. D. (2011). From deployment to employment. *U.S. Naval Institute Proceedings* 137, 44-49.

ANDERSON, M. L. a J. GOODMAN (2014). From Military to Civilian Life: Applications of Schlossberg's Model for Veterans in Transition. *Career Planning and Adult Development Journal*. Fall (3), 40-51.

BARUCH, Y., & QUICK, J. C. (2007). Understanding second career: Lessons from study of U.S navy admirals. *Human Resource Management*, 46, 471-491.

BĚLOHLÁVEK, F. (1996). *Organizační chování*. Olomouc: Rubico.

BIDERMAN, A. (1969). Relationships between active duty and post retirement careers. In N. A. B. Wilson (Ed.), *Manpower research* (pp. 426-441). New York: American Elsevier Publishing Company.

Bilan reconversion 2014. (2015). Paris: Défense Mobilité.

- BINKOVÁ K. Rekvalifikace vojáků z povolání. *Vojenské rozhledy*. 2018, 27 (4), 105-119. ISSN 1210-3292 (print), 2336-2995 (on-line). Available at: www.vojenskerozhledy.cz.
- BLACK, T. G., WESTWOOD, M. J., & SORSDAHL, M. N. (2007). From the front line to the front of the class: Counseling students who are military veterans. In J. Lippincott & R. B. Lippincott (Eds.), *Special populations in college student counseling*. pp. 3-20. Alexandria, VA: American Counseling Association
- BRUNGER, H., SERRATO, J., & OGDEN, J. (2013). "No man's land": the transition to civilian life. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 5(2), 86-100.
- BURNETT-ZEIGLER, I., VALENSTEIN, M., ILGEN, M., BLOW, A. J., GORMAN, L.A. & ZIVIN, K. (2011). Civilian employment among recently returning Afghanistan and Iraq national guard veterans. *Military Medicine* 176, 639-646.
- Career Transition Partnership*. (2015). GOV.UK United Kingdom: Ministry of Defence. Dostupné z: <https://www.gov.uk/guidance/career-transition-partnership>
- CLEMENS, E. V. & MILSOM, A. S. (2008). Enlisted service members' transition into the civilian world of work: A cognitive information processing approach. *The Career Development Quarterly* 56, 246-256.
- DZIAKOVÁ, O. (2009). *Vojenská psychologie*. Praha: Triton, Psyché (Triton).
- EBBERWEIN, C., A. KRIESHOK, S. THOMAS, J. ULVEN, C. PROSSER a C. ELLIE. Voices in Transition: Lessons on Career Adaptability. *The Career Development Quarterly*; Jun 2004; 52, 4; ProQuest Central pg. 292
- ETZIONI, A. (1961). *A comparative analysis of complex organizations*. New York: Free Press.
- FELDER, D. (2008). Addressing new veterans' employment needs with e-Tools. *Career Convergence: Web Magazine*. www.ncda.org
- FULLER, R. L., a D. L. REDFERING (1976). Effects of preretirement planning on the retirement adjustment of military personnel. *Work and Occupations*, 3(4), 479-487.
- GAITHER, D. (2014). Military Transition Management. *Career Planning and Adult development Journal*.
- HALL, L. K. (2008). *Counseling military families: What mental health professionals need to know*. Taylor & Francis, New York.
- HARTLEY, K. a T. SANDLER. *The economics of defence*. Volume II. Northampton,

MA: E. Elgar Pub., 2001. ISBN 185278945x. s. 138–148.

HIGATE, P. R. (2001). *Theorizing Continuity: From Military to Civilian Life. Armed Forces & Society*, (Spring)

HORVÁTHOVÁ, P. (2011). *Talent management*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer.

HYŠKA, K. (1991). *Pracovní uplatnění vojáků z povolání po odchodu z armády*. Praha: Vojenský ústav sociálních výzkumů, oddělení výzkumů vojenského profesionála, 50 s.

CHERRINGTON, D. J. (1994). *Organizational behavior: The management of individual and organizational performance*. 2nd ed. *Needham Heights*, Massachusetts: Allyn and Bacon

JANOVITZ, M. (1971). *The professional soldier*. New York: Free Press.

JONSSON, M. (2014). *What do you know? Easing Soldiers' transition to the civilian labour market by making knowledge understandable*. Sweden, University of Gothenburg.

KAPUR, N., WHILE, D., BLATCHLEY, N., BRAY, I., & HARRISON, K. (2009). *Suicide after leaving the UK Armed Forces - A cohort study. PLoS Medicine*, 6(3), e1000026.

KOUBEK, L. *Psychologie v řízení lidských zdrojů*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013, 127 s. ISBN 978-80-210-6384-6.

LEVINSON, D. J. (1978). *The seasons of a man's life*. New York: Alfred A. Knopf.

LITTLE, R. (1971). *Handbook of military institutions*. Beverly Hills, CA: Sage Publication.

MAHARAJAN, K. & SUBRAMANI, (2014) A critical study on the resettlement problems of air force ex-servicemen in India: Evolving management strategies. *Armed Forces & Society*, 13(3), 425-441.

MCCARTHY, P. R. (1992). *The military transitioner in the job search. Armed Forces Comptroller* 37(2), 22-24.

MCNEIL, J. S., P. J. LECCA a R. WRIGHT. (1983). *Military retirement: Social, economic, and mental health dilemmas*. Totowa. New Jersey: Rowman &Allanheld.

MILKOVICH, G. T. & BOUDREAU, J. W. (1993). *Řízení lidských zdrojů*. Praha: Grada, 936 stran.

MORIN, R. (2011). *The difficult transition from military to civilian life*. Social & Demographic Trends, Pew Research Center.

- PERNICA, B. *Profesionalizace ozbrojených sil: trendy, teorie a zkušenosti*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2007. ISBN 978-80-7278-381-6.
- Rekonwersja kadry i byłych żołnierzy*. (2017). Wojskowa Komenda Uzupełnień w Radomiu. Dostupné z: <http://radom.wku.wp.mil.pl/pl/6786.html>
- ROBERTSON, H. C. (2013). Income and support during transition from a military to civilian career. *Journal of Employment Counseling*, 50, 26-33.
- RŮŽIČKA, Jiří a kol. (1993). *Řízení profesní kariéry zaměstnanců*. Praha: Vysoká škola ekonomická. 132 stran.
- SIMPSON, A., & ARMSTRONG, S. (2010). From the military to the civilian work force: Addressing veteran career development concerns. *Career Planning & Adult Development Journal* 25, 177-187.
- SPIEGEL, P. E. a K. S. Shultz (2003). The influence of preretirement planning and transferability of skills on naval officers' retirement satisfaction and adjustment. *Military psychology*, 15(4), 285-307.
- STEIN-MCCORMICK, C., D. S. OSBORN, S .C. W. HAYDEN A D. HOOSE (2013). Career development for transitioning veterans. *Broken Arrow*, OK: National Career Development Association.
- STEVENS, P. (2001). *Portfolio careerism: Are you ready?* (Report No. Unknown). Sydney, Australia: Centre for Worklife Counseling. (ERIC Document Reproductive Service No. 461043).
- STORCH, J. E. (1997). Retiring from police service: Educational needs and second career planning. *Justice Professional*, 10(1), 75-92.
- VARDI, Y. (1991). Military and field experience as enhancers of managerial promotions in a governmental agency, implications for second careers. *Academy of Management Proceedings*, 62-66.
- VIGODA-GADOT, E., Y. BARUCH, Y a S. GRIMLAND (2010). Career transitions: An empirical examination of second career of military retirees. *Public Personnel Management*, 39(4), 379-404.
- WERTSCH, M.E. (1991). *Military brats: Legacies of childhood inside the fortress*. St. Louis, MO: Bightwell.
- WING, C., D.A. WOLF, A.S. LONDON A J.M. WILMOTH (2009). *Military service and later labor force outcomes: a life course approach*. Paper presented at the 2009 Annual Meeting of the Population Association of America.

WOLPERT, D. S. (2000) Military retirement and the transition to civilian life. In J. A. Martin, L. N. Rosen, & L. R. Sparacino (Eds.). *The military family: A practice guide for human service providers* (pp. 103-119). Westport, CT: Praeger.

ZARECKY, A. (2014). How strengths-focussed coaching can help military personnel in their transition to 'civvy street': *International Journal of Evidence Based Coaching & Mentoring*. Jun2014 Special Issue 8, p54-66. 13p.

ZIVIN, K., CAMPBELL, D. G., LANTO, A. B., CHANEY, E. F., BOLKAN, C., BONNER, L. M., MILLER, E.M., VALENSTEIN, M., WALTZ, T.J., & RUBENSTEIN, L. V. (2012). Relationships between mood and employment over time among depressed VA primary care patients. *General Hospital Psychiatry* 34, 468-477. doi: 10.1016/j.genhosppsych.2012.05.008

Ing. Kristýna Binková, Ph.D.

Univerzita obrany, Fakulta vojenského leadershipu, Katedra řízení zdrojů
kristyna.binkova@unob.cz

Ing. Miroslav Mašlej, Ph.D.

Univerzita obrany, Fakulta vojenského leadershipu, Katedra řízení zdrojů
miroslav.maslej@unob.cz

JMENOVACÍ PRAVOMOCI PREZIDENTA K ÚSTAVNÍM ORGÁNŮM HOSPODÁŘSKÉ MOCI

APPOINTMENT POWERS OF THE PRESIDENT TO THE CONSTITUTIONAL AUTHORITIES OF ECONOMIC POWER

Zdeněk Koudelka

ABSTRAKT

Ústavní činitelé mohou svým rozhodováním ovlivňovat více nebo méně ekonomickou politiku celé země. Míra jejich vlivu souvisí s jejich jmenovacími pravomocemi. V našem případě se text zabývá pravomocemi prezidenta republiky jmenovat vedení významných ekonomických institucí – České národní banky a Nejvyššího kontrolního úřadu. Tyto pravomoci se staly předmětem právního a politického sporu mezi prezidentem Václavem Havlem a tehdejšími představiteli vlády a Poslanecké sněmovny. Výsledek sporu významně posílil pozici prezidenta republiky v oblasti ekonomické politiky.

Klíčová slova: prezident republiky, Bankovní rada, Česká národní banka, Nejvyšší kontrolní úřad.

JEL klasifikace: N440

ABSTRACT

By their decisions, constitutional officers can influence the country's economic policies to a greater or lesser extent. The degree of their influence is related to their appointment powers. In our case, the text deals with the powers of the President of the Republic to appoint the management of major economic institutions – the Czech National Bank and the Supreme Audit Office. These powers were the subject of a legal and political dispute between President Václav Havel and the members of the government and the Chamber of Deputies. The outcome of the dispute significantly strengthened the position of the President of the Republic with regards to economic policy.

Keywords: President of the Republic, Bank board, Czech National Bank, Supreme Audit Office.

JEL Classification: N440

ÚVOD

Prezident republiky má v našem ústavním systému významné postavení. Jeho faktická politická moc je dána nejen ústavními pravomocemi, ale i aktuální vztahem k vládě. Je-li vláda slabá, je prezident relativně silnější. Mezi prezidentské pravomoci patří i možnost ovlivňovat hospodářské řízení státu. Pomineme-li samotnou vládu a její ekonomická ministerstva, jsou hospodářskými orgány, které přímo upravuje ústava – Bankovní rada České národní banky a Nejvyšší kontrolní úřad.

V rámci praxe obsazování těchto klíčových pozic již došlo k politickým a právním sporům o personální obsazení. Tyto spory skončily vítězstvím prezidenta republiky, který tak významně posílil své mocenské postavení v rámci realizace ekonomické moci státu.

Při řešení těchto sporů se projeví různé přístupy, což je v právu časté. V názorech se projevila i politická blízkost k hlavě státu nebo naopak blízkost k opačným názorům předsedy vlády. Rozhodující je však především text ústavy samotné. Nakonec většinou spory řeší soudy a v tomto případě Ústavní soud, který může vydat rozhodnutí, jež obsahuje mocensky závazný výklad.

1 BANKOVNÍ RADA ČESKÉ NÁRODNÍ BANKY

Problémem v rámci utváření vedení České národní banky byl při jmenování guvernéra a dvou viceguvernéřů České národní banky (ČNB). Jmenování členů Bankovní rady je ústavním právem prezidenta, které nepodléhá spolupodpisu předsedy vlády (kontrasignaci). Funkční období členů je 6 let. Zákon o ČNB však výslovně uvádí, že Bankovní radu ČNB tvoří guvernéř, dva viceguvernéři a čtyři další členové.¹

Výkladový problém pak nastává právě ve vztahu ke jmenování guvernéra a viceguvernéřů s ohledem na uplatnění kontrasignace. Z hlediska výkladového rozboru § 6 zákona o ČNB plyne spíše výsledek, že prezident jmenuje guvernéra a viceguvernéry a též "další členy bankovní rady" bez kontrasignace, jelikož při opačném postupu mělo být systémově nejprve upraveno jmenování členů Ban-

¹ Čl. 62 písm. k) Ústavy. § 6 odst. 2 a 3 zákona č. 6/1992 Sb., o ČNB.

kovní rady a teprve následně a odděleně upraveno jmenování guvernéra a viceguvernérů z řad členů Bankovní rady.

Buď můžeme říci, že ke jmenování guvernéra a viceguvernérů jsou potřebná dvě po sobě jdoucí rozhodnutí. Prvním je dotčený jmenován členem Bankovní rady, což kontrasignaci nepodléhá. Druhým rozhodnutím je člen Bankovní rady dále jmenován (povýšen) do funkce guvernéra či viceguvernéra, toto rozhodnutí již je pravomocí prezidenta danou obyčejným zákonem o České národní bance, a proto podléhá kontrasignaci dle čl. 63 odst. 2 a 3 Ústavy. Anebo je jmenován jedním rozhodnutím bez kontrasignace členem Bankovní rady s tím, že pozice guvernéra (viceguvernéra) je jen určitým upřesněním členství v Bankovní radě.

V praktické rovině jde o to, zda má guvernér dostat jeden jmenovací dekret bez kontrasignace, kde je uvedeno, že je jmenován členem Bankovní rady – guvernérem ČNB, anebo má dostat dva jmenovací dekrety. Prvním by byl bez kontrasignace jmenován na základě ústavního práva prezidentem členem Bankovní rady bez kontrasignace. Druhým by byl jmenován již jako člen Bankovní rady guvernérem (viceguvernérem) České národní banky, přičemž by zde šlo o jmenovací právo prezidenta dané obyčejným zákonem a tedy s nutností kontrasignace předsedou vlády. Takto se postupuje při jmenování předsedů a místopředsedů Ústavního či Nejvyššího soudu, kdy mají jeden jmenovací dekret na to, že jsou soudci, a druhý na to, že jsou funkcionáři soudu.

První způsob prosazoval prezident republiky Václav Havel, druhý předseda vlády Miloš Zeman. Tato věc se stala předmětem sporu premiéra Miloše Zemana s prezidentem Václavem Havlem o kontrasignaci jmenování guvernéra České národní banky Zdeňka Tůmy v roce 2000. Ústavní soud vyložil, že jde o nekontrasignovanou pravomoc. Ústavní soud užil pro výklad jmenovacího práva prezidenta republiky ústavní zvyklost² za situace, kdy nikdo nezpochybňoval ústavní právo prezidenta jmenovat člena Bankovní rady a zákonné právo prezidenta jmenovat guvernéra a viceguvernéra České národní banky. Zvyklost pak jen řešila, zda druhé právo je samostatné a podléhající kontrasignaci, či je součástí práva prvního a je bez kontrasignace.

Jde o zásadní otázku, protože vadné jmenování může vést k neplatnosti tohoto

² Nález č. 91/2001 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu, sv. 22 (285/2001 Sb., Pl.ÚS 14/01).

aktu. Zpochybněna by tak byla i následná správní rozhodnutí a jiné právní akty, které činil guvernér sám nebo v rámci Bankovní rady.

Ústavní soud konstatoval, že není třeba kontrasignace i na základě ústavní zvyklosti, kdy byli jmenováni guvernéři banky bez kontrasignace, aniž by to předsedovi vlády vadilo. Přičemž před jmenováním Zdeňka Tůmy guvernérem v roce 2000, které se stalo předmětem sporu premiéra a prezidenta, byl jmenován guvernér České národní banky jen dvakrát,³ a to 20. 1. 1993 a 22. 7. 1998, když jen druhé jmenování bylo provedeno prezidentem.

V prvním případě jmenoval guvernéra předseda Poslanecké sněmovny, jelikož úřad prezidenta nebyl obsazen. Předseda Poslanecké sněmovny jmenoval prvním guvernérem Josefa Tošovského, a tedy vnímal tuto pravomoc jako nekontrasignovanou, jinak by přešla na předsedu vlády. Václav Havel se ujal úřadu prvního prezidenta Čech, Moravy a Slezska až 2. 2. 1993 a 17. 2. 1993 jmenoval šest členů Bankovní rady ČNB včetně Josefa Tošovského, který měl tedy zvlášť jmenovací dekret na pozici guvernéra a zvlášť na pozici člena Bankovní rady.⁴

Ústavní soud mluví o zvyklosti již na základě jednoho jmenovacího aktu, což je nedostatečné. Například Jaroslav Krejčí (1931, s. 46) výslovně uvádí: „...*nebude jistě nikdo mluvit o ústavním zvyku, který by se opíral o jediný případ.*“

V předtuše prohry u Ústavního soudu se pokusila vláda Miloše Zeman řešit situaci tak, že podmínila jmenovací právo prezidenta návrhem vlády změnou zákona o České národní bance. I toto omezení prezidentských pravomocí však na návrh prezidenta Václava Havla zrušil Ústavní soud nálezem z 20. 6. 2001.⁵ Ústavní soud dovodil, že nekontrasignované pravomoci jsou osobní prerogativy (výsady) prezidenta a omezit je například výběrem z návrhu oprávněného subjektu může jen samotná ústava, ale ne obyčejný zákon.

Skutečnost, že je ztotožněna funkce guvernéra (viceguvernéřů) s členem Bankovní rady, vede k tomu, že pokud prezident chce jmenovat guvernéra (viceguvernéry) z řad stávajících členů Bankovní rady, pak tento rezignuje na své členství

³ Ovšem obdobně byli jmenováni viceguvernéři.

⁴ Čl. 62 písm. k) a čl. 66 Ústavy. Tošovský guvernérem ČNB, Právo 21. 1. 1993 s. 3. Prezident jmenoval bankovní radu, MF Dnes 18. 2. 1993 s. 2.

⁵ § 6 odst. 3 zákona o České národní bance ve znění zákona č. 442/2000 Sb. Zrušeno nálezem Ústavního soudu č. 278/2001 Sb. z 20. 6. 2001.

prostého člena Bankovní rady a ihned je zároveň jmenován znovu členem Bankovní rady-governérem (vicegovernérem). Tímto aktem získává druhé jmenování a již nemůže být jmenován znovu. Pokud byl jmenován členem Bankovní rady podruhé, nemůže být již jmenován guvernérem, protože by byl formálně jmenován členem Bankovní rady již potřetí za sebou, přestože fakticky je členem méně než 12 let. Stalo se tak v případě jmenování Miroslava Singera, který byl jmenován členem Bankovní rady roku 2005. V roce 2010 rezignoval a ihned byl jmenován znovu jejím členem v pozici guvernéra. Obdobné to bylo v případě Jiřího Rusnoka, který byl jmenován členem Bankovní rady roku 2014. V roce 2016 rezignoval a ihned byl znovu jmenován členem Bankovní rady v pozici guvernéra.

Ovšem je znám i opačný postup, kdy Mojmír Hampl byl prezidentem Václavem Klausem jmenován členem Bankovní rady k 1. 12. 2006. Od 1. 3. 2008 byl jmenován vicegovernérem, aniž by se jednalo o nové jmenování členem Bankovní rady do druhého funkčního období. Do druhého funkčního období byl jmenován znovu v roce 2012 prezidentem Václavem Klausem a vykonával funkci až do roku 2018. Podivné je, že vykonával svou funkci souběžně s Miroslavem Singerem, při jehož jmenování guvernérem byl užit jiný postup a přitom jmenování provedl stejný prezident Václav Klaus. Pouze jeden z těchto postupů je správný, byť může být předmětem sporu který, ale nelze souběžně uplatňovat oba. Přípustné by bylo jen, kdyby nový prezident považoval dosavadní postup za neústavní a vědomě jej chtěl změnit, přičemž by však změnu musel uplatňovat soustavně a ne výběrovým způsobem.

Prezident republiky může odvolat člena Bankovní rady ze zákonných důvodů. V případě odvolání guvernéra mají tento odvolaný guvernéř nebo Rada guvernéřů při Evropské centrální bance právo přezkoumat rozhodnutí prezidenta Soudním dvorem Evropské unie⁶ (Šimíček, 2008, s. 162-163). Jde o ojedinělý případ, kdy rozhodnutí prezidenta může přezkoumávat Soudní dvůr Evropské unie z toho důvodu, že guvernéři centrálních bank jsou zároveň členy Rady guvernéřů Evropské centrální banky, včetně států mimo eurozónu. Jde o záruku nezávislosti na vládách členských států. Přezkum Evropským soudním dvorem může být jen z hlediska souladu s evropským právem, ne z jiných důvodů. Zákon však neřeší případné právní důsledky, pokud by soud konstatoval, že odvolání bylo v rozporu

⁶ § 6 zákona č. 6/1993 Sb., o České národní bance.

s evropským právem. Soudní dvůr Evropské unie je jen deklarací stavu. Soudní dvůr totiž nemá pravomoc zrušit rozhodnutí hlavy státu členského státu.

2 NEJVYŠŠÍ KONTROLNÍ ÚŘAD

Prezident republiky jmenuje na návrh Poslanecké sněmovny prezidenta a viceprezidenta Nejvyššího kontrolního úřadu na dobu 9 let a přijímá jejich slib. Na návrh Poslanecké sněmovny je může odvolat, nevykonávají-li svou funkci po dobu 6 měsíců anebo to navrhla Kárná komora Nejvyššího kontrolního úřadu.⁷

Prezident republiky Václav Havel 13. 6. 2002 odmítl návrh Poslanecké sněmovny z 25. 4. 2002 na jmenování viceprezidenta Nejvyššího kontrolního úřadu Františka Brožíka za sociální demokracii i jeho prezidenta Lubomíra Voleníka za Občanskou demokratickou stranu s odůvodněním, že žádá návrhy od nově zvolené Poslanecké sněmovny (poslanecké volby byly 14.-15. 6. 2002).

Ve skutečnosti jeho odpor vycházel z nechuti, že Poslaneckou sněmovnu v letech 1998-2002 ovládali dvě nejsilnější strany - vládní sociální demokracie Miloše Zemana a opoziční Občanská demokratická strana Václava Klause přičemž na základě vzájemné dohody mělo vedení Nejvyššího kontrolního úřadu připadnout opozičním občanským demokratům.⁸ Václav Havel na situaci reagoval slovy pronesenými vůči skupině lidoveckých politiků (Josef Lux, Miloslav Výborný, Jan Kasal, přítomen byl i ředitel Politického odboru Kanceláře prezidenta republiky Jiří Pehe): *"Já budu jmenovat prezidentem NKÚ, já nejsem žádnou smlouvou ničím zavázán, koho budu chtít."* (Koutecký, 2008, 39-40 minuta). Voleníka nakonec jmenoval, Brožíka ne. Nově zvolená Poslanecká sněmovna prezidentu vyhověla a navrhla jiného kandidáta, bývalého poslance sociální demokracie z Moravy Dušana Tešnara ze sociální demokracie, které již Václav Havel jmenoval viceprezidentem Nejvyššího kontrolního úřadu 9. 1. 2003.

Jestliže prezident může odmítnout návrh Poslanecké sněmovny, tím spíš může odmítnout návrh premiéra, neboť v parlamentní republice nemá premiér silnější postavení než parlament či jeho komora, které je odpovědná vláda.

⁷ § 10 zákona č. 166/1993 Sb., o Nejvyšším kontrolním úřadu.

⁸ Čl. V Smlouvy o vytvoření stabilního politického prostředí v ČR uzavřené mezi Českou stranou sociálně demokratickou a Občanskou demokratickou stranou z 9. 7. 1998 (opoziční smlouva).

ZÁVĚR

Prezident republiky Václav Havel byl při svých sporech o možnost prosazení vůle prezidenta úspěšný v případě guvernéra ČNB i v případě vedení Nejvyššího kontrolního úřadu. Tím podstatně posílil faktickou moc prezidenta v hospodářské politice státu. To je navíc umocněno tím, že funkční období člena Bankovní rady ČNB (6 let) i prezidenta či viceprezidenta Nejvyššího kontrolního úřadu (9 let) přesahuje pětileté funkční období prezidenta republiky. Dochází tedy k tomu, že prezident zpravidla jmenuje osoby, které přetrvávají ve funkcích i prezidenta, který je jmenoval. Může tedy zanechat určité ideové ekonomické dědictví skrze osoby, které jsou mu názorově blízké v oblasti ekonomické politiky.

Určitým kouzlem nechtěného je to, že Václav Havel vyhrál své spory nejen pro sebe, ale pro prezidentský úřad jako takový. Původně tak zvítězil nad Milošem Zemanem i Václavem Klausem, kteří podporovali větší vliv vlády, respektive parlamentní většiny na akty prezidenta republiky při obsazování významných ekonomických funkcí. Ovšem tím, že se následně stali sami prezidenty republiky, proměnili původní porážku ve svůj vlastní přínos, protože i oni využili jako prezidenti republiky toho, že měli rozhodující vliv pro jmenování do určitých funkcí, především využili možnosti obsazovat post guvernéra ČNB bez ohledu na mínění vlády.

ZDROJE

KOUDELKA, Z. (2018). *Prezident republiky*. Nakladatelství Leges s.r.o., 2. vydání, Praha, ISBN 978-80-7502-126-7.

KOUBEČEK, P. a M. JANEK (2008). *Občan Havel 3, Krize*. Dokumentární film. <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10734239951-obcan-havel/213382559040003-krize/>.

KREJČÍ, J. (1931): *Zásada právnosti státních funkcí a zákonnosti správy*. Vydavatelství časopisu Moderní stát Praha.

ŠIMÍČEK, V. (2008): *Neodpovědnost prezidenta a soudní přezkoumatelnost některých jeho aktů. Postavení prezidenta v ústavním systému ČR*. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav Brno 2008, ISBN 978-80-210-4520-0.

Zdeněk Koudelka

doc. JUDr. Zdeněk Koudelka, Ph.D.

AMBIS vysoká škola, a.s., Katedra bezpečnosti a práva

zdenek.koudelka@is.ambis.cz

PŘÍČINY A MOŽNOSTI PRÁVNÍHO POSTIHU TRESTNÝCH ČINŮ S EXTRÉMISTICKÝM PODTEXTEM V DOBĚ REKODIFIKACE TRESTNÍHO PRÁVA V ČESKÉ REPUBLICE

CAUSES AND POSSIBILITIES OF LEGAL SANCTIONS CRIMES WITH AN EXTREMIST SUBTEXT DURING THE RECODIFICATION OF CRIMINAL LAW IN THE CZECH REPUBLIC

Ivo Svoboda

ABSTRAKT

Tento článek pojednává o příčinách a možnostech právního postihu trestných činů s extrémistickým podtextem v době rekodifikace trestního práva v České republice. V článku jsou zmíněny nejen příčiny z kriminologického pohledu, ale i možnosti trestního postihu této specifické trestné činnosti a legislativní situace v České republice i na Slovensku, jakož i mezinárodně právní souvislosti postihu této specifické trestné činnosti a možnosti kriminalistického zkoumání tohoto fenoménu. V neposlední řadě je pojednáno i o judikatuře jako zdroji utvářejícímu specifické kriminalistické metody zkoumání projevů extremismu

Klíčová slova: extremismus, sociální příčiny, trestné činy z nenávisti, trestní postih.

JEL klasifikace: H30

ABSTRACT

This article deals with the causes and possibilities of legal punishment of crimes with an extremist subtext at the time of the recodification of criminal law in the Czech Republic. The article mentions the causes from a criminological point of view, the possibility of criminal punishment of this specific crime and the legislative situation in the Czech Republic and Slovakia, as well as

the international legal context of punishment of this specific crime and the possibility of criminal investigation of this phenomenon. Last but not least, it touches upon judicature as a source of specific criminal investigation methods developed to examine manifestations of extremism.

Keywords: *extremism, social causes, hate crimes, criminal sanction.*

JEL Classification: H30

ÚVOD

Problematika extremismu je společensky sledovaný a aktuální fenomén současné doby. Terorismus je pak nutno chápat jako krajní nástroj extremismu a extrémních postojů. Specificky extremismus je však problémem nejen České republiky, ale je problémem obecným a celosvětovým. Projevuje se jak ve vnitrostátním hledisku, tak také v hledisku mezinárodním. Následky extremistických jednání jsou často fatální, což určuje vysokou společenskou nebezpečnost tohoto jevu. K řešení tohoto fenoménu chtěl přispět zákonodárce v rámci rekodifikace trestního práva v České republice začátkem minulé dekády.

Ke specifickým tohoto fenoménu pak lze zařadit latenci, stejně jako fakt, že pachatelé jsou často velmi mladí lidé. V neposlední řadě je nutno zdůraznit specifika v oblasti sběru a shromažďování informací, resp. jejich kriminalistické zadokumentování. Jde o problematiku nesmírně širokou. Souvisí se sdílením a akceptací základních demokratických hodnot, jakými jsou rovnost lidí v důstojnosti a v právech, právo na život, na zdraví, svoboda vyznání, ochrana menšinových práv. Jde o problémy vnímání a respektu k právům národnostních a jiných menšin, o práva národů na sebeurčení.

Obvykle se však extremismus chápe jako jakákoli ideologie nebo aktivita, která směřuje proti stávajícímu politickému systému jako takovému a klade si za cíl jeho likvidaci a následné nahrazení vlastní alternativou. O této alternativě se většinou předpokládá, že bude nedemokratická, diktátorská a že bude porušovat lidská práva (*Charvát, 2007, s. 9-10*). Podle Mareše (*2003, s. 4*) pak extremismus znamená antitezi právního státu.

Tento článek si klade za cíl poskytnout přiměřenou teoretickou materii k dalšímu kriminologickému zkoumání příčin a možnostem (zejména) terciární prevence v rámci konceptu restorativní justice s cílem následné komparace jak

ustálené judikatury na základě rekonstrukce trestního práva, tak vyhodnocování znalecké a vědecké činnosti zkoumající projevy extrémismu

1 PŮVOD A SOCIÁLNÍ PŘÍČINY PROJEVŮ EXTRÉMISMU

Velmi často se lze setkat s veřejným prohlášením novináře či politika, že nějaká akce, nějaký symbol, popřípadě nějaký postoj je extrémní, nebo extremistický. Co to však extremismus je, jak se projevuje, kde jsou jeho kořeny a kdo je tedy extremistou a z jakého pohledu? Tento fenomén současné doby je hoden vědeckého zkoumání a hodnocení. Současně je také nezbytně nutno tento fenomén jasně a zřetelně pojmenovat, resp. pojmenovat jeho příčiny a mít řešení, nebo se alespoň o to snažit. Na extremismus lze nahlížet z různých pohledů zkoumání, z pohledu vzniku projevů extremismu, z pohledu možného rozdělení extremismu, či z pohledu řešení projevů extremismu a reakcí společnosti. Dílčích pohledů na uvedený fenomén je však možných mnohem více, a to zcela ve smyslu multidisciplinaritativního uvedeného fenoménu. Extremismus lze vnímat jako sociologický, politologický či psychologický, ale zejména jako právní fenomén. Je však třeba na fenomén extremismu nahlížet z multidisciplinárního, resp. interdisciplinárního komplexního hodnocení a možného řešení. Na tyto projevy měl v úmyslu reagovat zákonodárce i v rámci rekonstrukce trestního práva v České republice začátkem minulého desetiletí.

Extremismem, resp. jako extremistické projevy bývají označovány takové postoje a aktivity, které jsou důsledkem dlouhodobé frustrace a specifické sociální deprivace. Nicméně nikoli sociální deprivace zapříčiněné převážně vnitřními (endogenními) determinativy aktéra, jak je vnímají někteří autoři, přičemž pojednávají dílem i o sociálním prostředí, které se na vzniku, vývoji a činnosti deprivantů podílí (srov. Koukolík, Drtilová, 2014), ale zejména vnějšími (exogenními) determinativy a vlivy společnosti, tedy jak rodiny, tak vrstevnické skupiny nebo celé společnosti a jejího klimatu, tedy v zásadě vybočeními z obecně uznávaných norem a hodnot, přičemž lze hovořit o principiální opozici nebo antagonismu vůči stávajícímu řádu. Jedná se o vymezení pojaté spíše negativně a vychází z toho, že pro demokrata je extremismus především negací stávajícího (srov. Černý, 2005, s. 15), anebo takové postoje, které směřují jednoznačně k modifikaci

či přímo k odstranění demokratického zřízení a za tímto účelem jsou využívány všechny dostupné prostředky, včetně těch, které jsou nad rámce právního státu (Danics, 2002, s. 16).

Někteří autoři (*Kalamár a kol., 2001, s. 56*) prováděli výzkum k otázkám souvisejícím s problematikou příčin podmínek vzniku a projevů extrémistických nálad a dopěli k závěru, většina extrémistů – členů a příznivců extrémistických skupiny jsou mladí lidé (*Chmelík, 2001, s. 14*). Jedním z důvodů může být podle některých autorů i snaha někam patřit, nacházet podporu a uznání mezi vrstevníky, prezentovat navenek svojí příslušnost k uznávaným a respektovaným skupinám, touha po sdružování se se stejně smýšlejícími v odporu proti starším (*Marešová, 1999, s. 79*), popřípadě jejich potřeba akceptace skupinových hodnot, nebo vliv „leadra“ vrstevnické skupiny a pocit skupinového tlaku (*Spurný, 1996, s. 125-126*), přičemž se podobné aktivity projevují i v ozbrojených sborech a jednotliví aktéři projevů extrémismu si tento svůj postoj „přinášejí“ do své pozice v rámci služebního poměru (*Mareš, Svoboda, 2011, s. 27*).

Sociální a společenský původ projevů extrémismu, resp. původ extrémismu z pohledu etiologického obecně pak charakterizuje například Chmelík (2012, s. 9) tak, že „Extremismus je přímo závislý na uspořádání a stavu společnosti, v níž se projevuje. Ocitne-li se taková společnost ve stádiu, v němž značně narůstají vnitřní rozpory, je naprostá většina extrémních aktivit bezprostřední reakcí na ně“. Evropská kontinentální kriminologie se však spíše zaměřuje na konkrétní společenské příčiny, které působí jako kriminogenní faktory trestných činů z nenávisti. Existence trestných činů z nenávisti je dávana do souvislosti s existující sociální situací a společenským klimatem (*Herczeg, 2008, s. 154*). Někteří autoři zdůrazňují, že „při rozkrývání projevů extrémismu je nezbytná analýza sociální situace v místech, kde extremistické skupiny vznikají (např. zjištění úrovně nezaměstnanosti, podílu nekvalifikovaných osob v místní populaci včetně podílu osob s nízkým vzděláním, zjištění podílu imigrantů či etnických nebo náboženských skupin mezi místním obyvatelstvem, informace o výskytu předsudků rasových, náboženských, dále zjištění převažující politické orientace, která je obvykle výskytem vyjmenovaných jevů ovlivněna (*Marešová, 199, s. 15*).

Extremismus bývá podle svých motivů a výše uvedených vlivů na jednotlivé aktéry dělen na extremismus **politický, náboženský, národnostní (rasový), eko-**

logický (enviromantální), nicméně se někdy se setkáme i s jiným dělením, resp. identifikací. Tato dělení jsou však namnoze pouze snahou o bližší specifikaci konkrétního projevu, nicméně extremismus, resp. extrémní postoj má jen jednu definici, resp. jeden společný jmenovatel. Zde lze vycházet z definice, která se sice může zdánlivě jevit jako poněkud starší, nicméně se jedná o stále platnou a užívanou definici. Tato definice byla poprvé ve své podobě použita (již) ve „Zprávě o problematice extremismu na území České republiky v roce 2002“, avšak je v odborných kruzích užívaná do současnosti.

Pojmem „extremismus“ jsou označovány vyhraněné ideologické postoje, které vybočují z ústavních, zákonných, norem, vyznačují se prvky netolerance, a útočí proti základním demokratickým ústavním principům, jak jsou definovány v českém ústavním pořádku (nebo obecněji jako principy jako obsažené v Deklaraci práv a svobod). (Svoboda, 2010, s. 117) Mezi tyto principy patří zejména úcta k právům a svobodám člověka a občana (čl. 1 Ústavy ČR), svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát (čl. 1 Ústavy ČR), nezměnitelnost podstatných náležitostí demokratického právního státu (čl. 9 odst. 2 Ústavy ČR), svrchovanost lidu (čl. 2 Ústavy ČR), soutěž politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítajících násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů (čl. 5 Ústavy ČR), ochrana menšin při rozhodování většiny (čl. 6 Ústavy ČR), svoboda a rovnost lidí v důstojnosti a právech, nezadatelnost, nezczizitelnost, nepromlčitelnost a nezrušitelnost základních práv a svobod bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národního a sociálního původu, příslušnosti k národnosti nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení (čl. 1, čl. 3 Listiny základních práv a svobod). Vzhledem k principiálně obdobným základům Ústavního práva, vč. začlenění Deklarace práv a svobod (Listiny práv a svobod) do Ústavních systémů v drtivé většině zemí Evropy, je možno výše uvedené zobecnit na všechny země v rámci střední a západní kontinentální Evropy. Jedná se o zájem chráněný státem, a to ve formě zejména trestních předpisů, resp. konkrétních skutkových podstat. Porušení těchto práv občanů (ve formě trestních deliktů) bývají též někdy nazývány jako tzv. „**trestné činy z nenávisťi**“.

Politický extremismus je pak v souladu s platnými oficiálními dokumenty v tomto článku chápán jako pojem, který označuje „vyhraněné ideologické posto-

je, které vybočují z ústavních, zákonných, norem, vyznačují se prvky netolerance, a útočí proti základním demokratickým ústavním principům, jak jsou definovány v českém ústavním pořádku“. Základní členění je extremismus pravicový (neonacismus, český nacionalismus) a levicový (dogmatický komunismus, anarchismus), přičemž jednotlivé varianty pravicového extremismu budou zmíněny dále.

Politický extremismus je často vymezen jako určitý abstraktní prostor politického spektra a je třeba vnímat, že do skutečné politiky jej vnášejí až konkrétní aktéři. Jsou jimi především politické strany, zájmové skupiny (působící registrovaně i neregistrovaně, případně otevřeně i skrytě, přičemž skrytá působnost je charakteristická i pro různá extremistická spiklenecká centra), média, subkultury (zvláště subkultury mládeže, resp. jejich vnitřní proudy). Celkově pak extremisté mohou tvořit hnutí, resp. sociální hnutí, jakým byl např. ve dvacátých a třicátých letech dvacátého století fašismus. V případě, že se extremisté chopí moci, lze za extremistického aktéra označit i politický režim. Extremisté užívají při svém působení různé metody získávání vlivu. V legálním rámci se jedná o běžný politickou propagandu, o veřejné legální demonstrace, o vzdělávání a osvětu vůči stoupencům apod. Extremismus je však charakteristický tím, že demokratické mechanismy zneužívá k získání politické moci, která demokracii odstraní nebo omezí. Tyto svoje cíle mnohdy také nepokrytě deklarují s různými záminkami a důvody.

Vedle legálních metod se extremismus v demokracii často uchyluje i k metodám na hraně legality či zcela nelegálním. Jedná se především o různé formy násilí, od nepřipravených výpadů proti politickým oponentům až po propracovaný terorismus. Násilí může sloužit i jako nástroj k šíření propagandy a jeho cílem je spolu s dalšími nástroji vytvoření vhodné situace pro politickou změnu režimu formou puče či revoluce (*Mareš, 2005, s. 45*).

V obecném pohledu je extremismus spíše politologický pojem, ale svým multidisciplinárním vnitřním obsahem je však nesporně také pojmem sociálně – pedagogickým a právním. Extremismus se stává bezpečnostním rizikem v okamžiku, kdy jsou jeho motorem ostře antagonistické postoje vůči stávajícímu společenskému řádu a nesmiřitelnost vyúsťuje v konkrétní záměry a aktivity, směřující k destabilizaci a odstranění daného politického a sociálního systému. Ve svobodné společnosti by vítězství krajně vyhocených, demokracii nepřátelských posto-

jů, názorů a ideologií znamenalo ústup od lidských práv a nastolení autoritářství, totality nebo anarchie.¹ Při identifikaci co je a co není extrémní projev je nutno v první řadě identifikovat, co je legitimní projev ve smyslu uplatňování práva na svobodu slova a kdy se už jedná o nelegální projev omezování ústavních principů nebo zaručených práv jiných osob.

V současné době je nejnebezpečnější formou politického extremismu u nás neonacismus a nacionalismus. Na tyto projevy měl v úmyslu reagovat zákonodárce i v rámci rekodifikace trestního práva v České republice začátkem minulé dekády. *Neonacismus* je hnutím, které ideově alespoň zčásti navazuje na původní nacismus. Nacismus bylo původně hnutí vniklé ve dvacátých letech dvacátého století především v Německu (případně na území jiných států s německou populací), které po uchopení moci v roce 1933 v Německu vytvořilo totalitní a agresivní režim, který masivně potlačoval lidská práva (a hodlal vyhladit celé národy, především Židy a Romy) a od roku 1939 vedl agresivní válku. Na obsazených územích (často za pomoci místních kolaborantů) realizoval okupační teror. Po porážce nacistického Německa (kapitulovalo v květnu 1945) se alespoň na některé jeho ideje snaží navázat neonacismus, který v současnosti většinou opustil výhradní vazbu na Německo a Germány a snaží se o využití nacistických rasistických, antisemitských a mocenských cílů, názorů a strategií v rámci celé „bílé rasy“. Neonacismus zpravidla obecně hlásá v celosvětovém rámci koncepci rasistického boje a nadřazenost bílých árijských národů, vycházející z tradic původního nacionálního socialismu (Mareš, 2006, s. 3).

V současné době se objevují i menší proudy více inspirované dělnickým étosem části nacismu z přelomu dvacátých a třicátých let. Existují i různé národní variace vzhledem k historickým tradicím, ať se již týkají inklinace k pohanským tradicím různých národů, zohlednění tradičních národních nepřátel anebo tradic kolaborace za druhé světové války. V ČR lze vysledovat jak neonacismus více propojený s původním německým pojetím nacismu, jehož specifickým vyjádřením je návaznost na sudetoněmecké nacistické tradice, tak i neonacismus respektující rovnoprávnou českou identitu v rámci panářijského neonacistického hnutí (dílejší

¹ Bezpečnostní informační služba [online]. [cit. 2008-11-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.bis.cz/extremismus.html>

návaznost na vlajkařské koncepce z Protektorátu Čechy a Morava) (Mareš, 2006, s. 18). Základními formami působení neonacistů jsou zejména:

- stranickopolitická agitace (v ČR se doposud neprosadila silná neonacistická strana, v poslední době někteří neonacisté spolupracují s Dělnickou stranou),
- veřejné získávání sympatií a upevňování identity hnutí šířením propagandy (demonstrace, internet, tiskoviny, oblečení, hudba, tzv. white power music, přičemž obchodování s uvedenými artefakty slouží i jako zdroj financování hnutí,
- násilí (využití projevů agresivity) k ovlivnění protivníků i stoupců.

Za druhý základní proud českého pravicového extremismu lze označit český nacionalismus. Pravicově extremistický nacionalismus se liší od demokratického nacionalismu vysokou mírou nacionální netolerance k jiným národům a etnikům (či alespoň některým z nich) a antidemokratickým zaměřením. Český extremistický nacionalismus lze dále členit na:

- český nacionalismus vycházející z husitské tradice českých dějin, šovinisticky pojatého pokrokářského „národně-obrozeneckého étosu“ a čechoslovakismu a českého expanzionismu (národovecko-pokrokářský nacionalismus),
- český nacionalismus, který navazuje na tradice českých dějin zbavených „pokrokářského mýtu“ (konzervativní integrální nacionalisté) (Rataj, 2006, s. 67), v jehož rámci se některé skupiny silněji přiklání k tradicím českého fašismu (neofašisté) a může se v něm objevovat různě silná vazba na křesťanství, autoritářský křesťanský konzervatismus, v případě propojení s fašismem klerofašismus (v poslední době prolínání části tohoto proudu s neonacismem).

Jako další možné směry politického extremismu jsou známy zejména dogmatický komunismus, Levicově extremistický anarchismus a autonomové, ale lze k nim počítat i specifické formy fašismu, neofašismu, nacionalismu, neonacionalismu, panslavismus apod.

Vzhledem k zejména právnímu, politologickému a sociologickému diskursu

činnosti skupin politického extremismu, kdy se tyto snaží o zviditelnění a získání občanské podpory (byť pasivní), je třeba pomoci nástrojů z oblasti právní vědy, politologie, filozofie, psychologie a sociální práce, resp. sociální pedagogiky působit na veřejnost se snahou eliminovat sílící vliv agresivity a netolerance ve společnosti. Z hlediska strategie boje státu proti politickému extremismu je tedy v každém případě nutno zaměřit pozornost především na stěžejní cíle boje proti extremismu, jimiž jsou:

- a) zamezit vlivu propagandy extremistů, zejména vůči příslušníkům ozbrojených sil, což je v současné době obzvláště aktuální,
- b) zamezit přijetí extremistů ozbrojených sil a státní správy obecně,
- c) celkově působit tak, aby extremistům nebyla zavádána žádná příčina k věrohodným propagandistickým výpadům, což by jim napomohlo v dosahování vlivu na veřejnost a plnění jejich antidemokratických cílů tak, jak je vnímá současná legislativa.

Nutno poznamenat, že politický extremismus se může projevat různými způsoby; od slovních výpadů, přes vzbuzování sympatií k organizacím pošlapávajícím základní lidská práva a svobody až po administrativní obstrukce a schválnosti ve státní správě, resp. její činnosti. Nejzávažnějším projevem politického extremismu však je individuální fyzická agrese proti výlučným skupinám osob, anebo proti celým rasám či národnostem ve formě teroru, a to ať již individuálního, tak skupinového (hromadného). A právě extremismus projevový teroristickým útokem (či jeho hrozbou) je nejvážnější hrozbou a destabilizujícím prvkem vnitřní i vnější bezpečnosti státu.

2 ÚSTAVNÍ A MEZINÁRODNĚPRÁVNÍ UKOTVENÍ POSTIHU PROJEVŮ EXTREMISMU

Pojmem extremismus jsou většinou označovány vyhraněné ideologické postoje, které vybočují ze zákonných, ústavních norem, vyznačují se prvky netolerance, a útočí proti základním demokratickým ústavním principům, jak jsou definovány v českém ústavním pořádku (toto vymezení podávají např. Informace o stavu extremismu v ČR, které se zpracovávají tímto způsobem od roku 2006 a tvoří pří-

lohu Zprávy o stavu vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku v ČR – před tímto rokem se jednalo o samostatnou Zprávu o stavu extremismu). Zajímavé je, že termín extremismus použila poprvé německá vláda v roce 1972, a to v souvislosti s označením některých teroristických aktivit skupiny RAF.²

Pokud bychom tedy hledali mezinárodněprávní souvislosti ochrany před tímto jevem, museli bychom předně zmínit základní obecně známé instituty ochrany lidských práv. Především je nutno zmínit problematiku aktivit Organizace spojených národů, a to zejména její dokumenty, mezi něž řadíme:

- Chartu OSN (č. 30/1947 Sb.),
- Všeobecnou deklaraci lidských práv,
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (č. 120/1976 Sb.),
- Mezinárodní pakt o hospodářských sociálních a kulturních právech (č. 169/1991 Sb.),
- Úmluvu o zabránění a trestání zločinů genocidia (č. 32/1955 Sb.),
- Mezinárodní úmluvu o odstranění všech forem rasové diskriminace (č. 95/1974 Sb.),
- Úmluvu proti mučení a jinému nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (č. 143/1988 Sb.), jakož i další dokumenty:
- Deklaraci OSN o právech osob příslušejících k národnostním, etnických, náboženským a jazykovým menšinám.

Dále pak je možno odkázat i na činnost Komise pro lidská práva a její aktivity, rovněž tak na činnost Výboru pro lidská práva. Nelze však opomenout významnou činnost Rady Evropy, která zdůrazňuje nutnost ochrany lidských práv. Vedle Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (č. 209/1992 Sb.) je zapotřebí zmínit i Rámcovou úmluvu o ochraně národnostních menšin (č. 96/1998 Sb.) a Úmluvu o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti (č. 53/1974 Sb.). Pro Českou republiku, jako členskou zemi Evropské unie, má pak velký význam rovněž Směrnice Rady Evropské unie č. 2000/43/EC ze dne 29. 6. 2000 provádějící zásadu rovného zacházení s osobami bez ohledu na rasový

² Metodický materiál NSZ k problematice extremismu, z října 2009. K definici extremismu samotné viz výše.

nebo etnický původ. Při pojednání o mezinárodně-právních souvislostech ochrany před projevy extremismu lze odkázat na aktivity Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, která zřídila úřad Vysokého komisaře OSN pro národnostní menšiny, který plní v rámci OBSE mediační a kontrolní funkci.

Postavení mezinárodních dokumentů je v České republice ukotveno v čl. 10 (a čl. 10a) Ústavy České republiky, podle nichž vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu, přičemž stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva. Z pohledu vnitrostátního práva a ústavních základů právního řádu lze dále odkázat zejména na Ústavu České republiky (č. 1/1993 Sb.) a Listinu základních práv a svobod (č. 2/1993 Sb.), která je součástí ústavního pořádku České republiky. Podle úvodního článku Listiny jsou lidé svobodní a rovni v důstojnosti a právech. Listina vyjadřuje zákaz diskriminace podle pleti, jazyka, víry, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národního původu, sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení. Listina tedy stojí na přirozenoprávní koncepci práv a na rovnosti lidí v právech. V Listině pak nacházejí své zakotvení i práva národnostních a etnických menšin. Z Ústavních pramenů, resp. principů, které ukotvují postih projevů extremismu, tak jak je vnímá náš právní systém je možno uvést zejména:

Princip majority a ochrany práv menšiny³ spočívá v přijetí rozhodnutí na základě vyjádření souhlasu většiny rozhodujících, byť třeba prostřednictvím zvolených zástupců. Ochrana menšiny zajišťuje její právo na existenci a reálnou možnost stát se většinou na základě demokratického boje. Menšinami nelze rozumět jen menšiny jazykové, národnostní, etnické, náboženské a sociální, ale jakoukoli menšinu, byť definující se pouze podle jednoho společného znaku či názoru na určitou otázku. Menšinou může být i jednotlivec odlišující se svým názorem. Ochrana práv menšiny zároveň znamená, že s jejími právy nemůže nikdo disponovat, a to dokonce ani lid sám. Nelze, aby většina legálně zakotvila pro určitou menšinu restrikcí práv (např. svobody projevu, sdružování atd.), a tak jí znemožnila dostat na svou stranu další osoby, a stát se tak většinou. Navíc by omezení

³ Čl. 6 Ústavy ČR, č. 1/1993 Sb.

základních práv pro menšinu mohlo být v rozporu s principem rovnosti občanů ve státě.

Nezadatelnost a nezcizitelnost základních práv a svobod⁴ je založena na myšlence, že základními právy je člověk nadán již z podstaty své existence. Stát je tedy může garantovat, zabezpečovat, rozvíjet, ale nemůže je zrušit. Nezadatelnost lidských práv znamená, že se jich člověk nemůže vzdát. Nemůže je ani na jiného převést (nezcizitelnost). Listina základních práv a svobod v čl. 1 větě druhé přímo hovoří o nezadatelnosti, nezrušitelnosti, nepromlčitelnosti a nezcizitelnosti práv a svobod.

Česká republika je podle čl. 1 odst. 1 Ústavy stát založený na úctě k lidským právům a svobodám člověka a občana.

Tato nastíněná východiska nacházejí své vyjádření v jednotlivých zákonech a podzákonných právních předpisech. Ta se následně promítají i do úpravy trestního práva, které má povahu „ultima ratio“, tedy plní ve společnosti pomocnou úlohu. Zde se, v současné době platném trestním zákoníku,⁵ v ust. § 12 uvádí ve věci **Zásady zákonnosti a zásada subsidiarity trestní represe**, že:

- (1) Jen trestní zákon vymezuje trestné činy a stanoví trestní sankce, které lze za jejich spáchání uložit.
- (2) Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.

Je možno uvést, že v rovině sociologické a kriminologické lze extremismus vymezit jako souhrn určitých sociálně patologických jevů vytvářených více či méně organizovanými skupinami osob a příznivci těchto skupin, s dominujícím odmítáním základních hodnot, norem a způsobů chování platných v aktuální společnosti. (*Kuchta, Válková, 2005, s. 490*) Z policejního hlediska se extremismem rozumí převážně verbální, symbolické, grafické, násilné a jiné aktivity jednotlivců nebo skupin výrazně vybočujících z všeobecně uznávaných norem s výraznými prvky netolerantnosti, nesnášenlivosti a odmítavým postojem ke kompromisu,

⁴ Čl. 1 Ústavy ČR, č. 1/1993 Sb.

⁵ Zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník s účinností od 1.1.2010.

útočící na podstatu státu, život, zdraví nebo cizí majetek. Herczeg poukazuje na to, že nezřídka je velmi složité určit, kdo je extremistou a kdo pouze radikálem, který se pohybuje ještě v rámci daného ústavního systému (Herczeg, 2008, s. 14).

Lze tedy prohlásit, že problematika trestných činů s extremistickým podtextem je nejen charakteru multidisciplinárního a je třeba k němu přistupovat z interdisciplinárních pozic, ale je nutno použít kompetencí z mnoha různých vědních oborů, které zajistí objektivní a řádné kriminalistické hodnocení problematiky. Je nutno také použít specifické kriminalistické metody shromažďování důkazů a specifické metodologické metody k hodnocení získané materie. To vše dle potřeb orgánů činných v trestním řízení a dle konstrukce skutkové podstaty trestné činnosti. V závislosti na tom je třeba (ze strany orgánu činného v trestním řízení) volit i otázky pro případné znalecké zkoumání.

3 MOŽNOSTI TRESTNÍHO POSTIHU A KRIMINALISTICKÉHO ZKOUMÁNÍ PROJEVŮ EXTREMISMU NA SLOVENSKU

Absence legální definice extrémismu na Slovensku byla v minulosti laickou i odbornou společností vnímána jako nedostatek, a proto ústavněprávní výbor Národní rady Slovenské republiky navrhl v rámci připomínek k návrhu trestního zákoníku (zák. č. 300/2005 Z.z.), zavést do trestního zákoníku legální definice pojmů extrémismus, extremist a extremistická skupina. Nakonec došlo (bohužel) jen k tomu, že v § 140a) slov. tr. zák. se uvádí definice (v podstatě jen výčet) extremistických trestných činů [úprava byla s účinností od 1. 9. 2009 vložena novelou č. 257/2009 Z.z.].

Zde se hovoří v ust. § 140 a) **Trestné činy extrémizmu:** „Trestné činy extrémizmu jsou trestný čin podpory a propagace skupin směřujících k potlačení základních práv a svobod podle § 421 a 422, výroby extremistických materiálů podle § 422a, rozšiřování extremistických materiálů podle § 422b, přechovávání extremistických materiálů podle § 422c, hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 423, podněcování k národnostní, rasové a etnické nenávisti podle § 424, podněcování, hanobení a výhružky osobám pro jejich příslušnost k některé

rase, národu, národnosti, barvě pleti, etnické skupině nebo původu podle § 424a a trestný čin spáchaný ze specifického motivu podle § 140 písm. d) a f).

V ust. § 140 **Specifický motiv** je uvedeno, že **Specifickým motivem** se rozumí spáchání trestného činu

- a) na objednávku,
- b) z pomsty,
- c) v úmysle zakrýt nebo zahladit jiný trestný čin,
- d) v úmyslu veřejně podněcovat k násilí anebo nenávisti vůči skupině anebo jednotlivci pro jejich příslušnost k některé rase, národu, národnosti, barvě pleti, etnické skupině, původu rodu anebo pro jejich náboženské vyznání, pokud je záminkou pro výhrůžky z předcházejících důvodů,**
- e) v úmyslu spáchat trestný čin terorismu a některých forem účasti na terorismu podle § 419,
- f) z národnostní, etnické anebo rasové nenávisti anebo z důvodu barvy pleti,** anebo
- g) se sexuálním motivem.

Ve zvláštní části Slovenského trestního zákoníku (zák. č. 300/2005 Z.z.) pak ve dvanácté hlavě, oddíle prvním následuje (mimo další skutkové podstaty) výčet i extremistických trestných činů, přičemž však legální odborná definice extremismu absentuje, zejména taková, která by byla obecně přijata odbornou veřejností a explicitně pro potřeby trestního řízení určovala, co se extremismem rozumí. To následně činí nemalé obtíže při prokazování extremistických trestných činů, což dokumentuje i skutečnost, že do října 2010 nebyl pro extremistický trestný čin na Slovensku odsouzen jediný obviněný.⁶ Například je to markantní ve skutkové podstatě trestného činu dle § 422a) Výroba extremistických materiálů, dle § 422b) Rozšiřování extremistických materiálů a dle § 422c) Přechovávání extremistických materiálů.

⁶ Autor tohoto článku byl v polovině června 2010 lektorem na školení Policejního prezidia Slovenské republiky k problematice extremismu, kde mu tato informace byla za přítomnosti podpředsedy krajského soudu v Košicích sdělena ředitelem odboru extremismu Policejního prezidia Slovenské republiky.

Faktická vágní a nekonkrétní odborná definice, nebo alespoň vymezení pojmu „extremismus“ v trestním zákoníku Slovenské republiky, absence obecně uznávané definice extremismu ve společnosti, spolu s neexistencí, resp. nejmenovaným znalce (ani znaleckého ústavu) pro posuzování problematiky extremismu a následně pak logicky i poměrně malou erudici v posuzování problematiky extremismu pak v souhrnu znamená faktickou nerealizovatelnost obdobné trestné činnosti na Slovensku a faktické ochromení až znemožnění kriminalistického zkoumání při podezření na spáchání těchto trestných činů. Tomu také odpovídá i poměrně obecné a vágní deklarace v aktuální „Návrhu koncepce boje proti extrémizmu“ na Slovensku v roce 2011.

4 MOŽNOSTI TRESTNÍHO POSTIHU A KRIMINALISTICKÉHO ZKOUMÁNÍ PROJEVŮ POLITICKÉHO EXTREMISMU V ČESKÉ REPUBLICE

V souvislosti s úvahami nad možnostmi trestního postihu a kriminalistického zkoumání projevů extremismu v České republice je na místě si připomenout, že v problematice politického extremismu rozlišujeme primární kritérium členění, a to primární politické orientace – na pravicový a levicový; (*Charvát, 2007, s. 13-16*) sekundární politické orientace – na náboženský, národnostní (nacionalistický) a ekologický. Ve vztahu k prvnímu členění dále poukazuje na to, že koncepce popisu politického spektra (vycházející z tradičního rozdělení stran ve francouzském Národním shromáždění po Velké francouzské buržoazní revoluci (některé prameny dokonce hovoří o tom, že šlo již o uspořádání stavů v období předcházejícím této revoluci, když byly svolány) – tzv. pravo – levé osy (*Charvát, 2007, s. 13-16*).

Namítá se však, že – byť z uvedeného členění vychází většina pramenů – že mezi socialisty, liberály a liberálními konzervativci se už uskutečnila rozsáhlá výměna myšlenek, takže váha takového rozlišení je značně zpochybněna. Černý se zabývá dále extremismem pravicovým (svoboda, právo jednotlivce na rozvoj, nepřipustnost zásahů do ekonomiky, nedotknutelnost vlastnictví, atd.) a levicovým (rovnost, sociální spravedlnost, solidarita a kolektivní zájmy) chápáním

světa (vedle toho je zde ještě středová politická orientace) (Černý, 2005, s. 17-20). To je tzv. pojetí horizontální osy. Pokud jde o vertikální osu – tam jde o míru ortodoxnosti subjektů, které tyto názory zastávají, reprezentují a prosazují. Pojem extremismu se potom pojí ke krajně pravicovému či krajně levicovému umístění příslušného subjektu na pomyslné ose mající tvar kříže – nahoře je „konzervatismus“, dole „liberalismus“, vlevo „levice“ a vpravo „pravice“. Charvát (2007, 17-20) charakterizuje pravicový a levicový extremismus tak, že:

Pravicový:

1. odmítá rovnost,
2. jednostranné vyš hodnocení vlastní národ, etnika, atd.,
3. zaměřuje se proti skupinám, které se odlišují,
4. má v popředí násilí,
5. zdůrazňuje roli státu – „etatismus“,
6. zaměřuje se proti demokratickému ústavnímu státu,
7. nekompromisně vystupuje proti krajní levici)

Levicový:

1. deklaruje určitou shoda s demokratickým ústavním státem, ale vyvozuje radikální až extremistické důsledky – absolutní rovnost,
2. deklaruje úzké sepětí s ideologiemi jako maoismus, trockismus, stalinismus, marxismus-leninismus, anarchismus,
3. zdůrazňuje chyby demokratického státu a vystupování proti němu – buď snaha o nahrazení diktaturou proletariátu, nebo anarchistickým pojetím neřízené společnosti,
4. souhlasí s násilím,
5. zdůrazňuje „antifašismus“

Nejvyšší státní zastupitelství vydalo **Pokyn obecné povahy poř. č. 1/2008, o trestním řízení**, účinný do konce roku 2009, který vymezoval v odkazu v čl. 72 následující výčet trestných činů spáchaných z nenávislné pohnutky, spočívající v rasové, národnostní, náboženské a jiné nenávisti [a to v souladu s úpravou účinnou ještě do konce roku 2009 – která ovšem vzhledem k ustanovení § 2 odst. 1 trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. v tehdejší platném znění byla aplikovatelná

i po dni nabytí účinnosti nového trestního zákoníku]:

- trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 trestního zákona,
- trestný čin hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení podle § 198 trestního zákona,
- trestný čin podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezení jejich práv a svobod podle § 198a trestního zákona,
- trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1,2 písm. g) trestního zákona,
- trestný čin ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1,2 písm. b) trestního zákona,
- trestný čin ublížení na zdraví podle § 222 odst. 1,2 písm. b) trestního zákona,
- trestný čin vydírání podle § 235 odst. 1,2 písm. f) trestního zákona,
- trestný čin poškozování cizí věci podle § 257 odst. 1, 2 písm. b) trestního zákona,
- trestný čin podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka podle § 260 trestního zákona,
- trestný čin podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka podle § 261 trestního zákona,
- trestný čin podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka podle § 261a trestního zákona.

Současně pak zmiňovaný pokyn obecné povahy stanovil v čl. 72, že z nenávistné pohnutky mohou být spáchány i jiné trestné činy, kde tato pohnuta není znakem skutkové podstaty.

V souvislosti s účinností nového trestního zákoníku⁷ vydalo Nejvyšší státní zastupitelství **Pokyn obecné povahy č. 8/2009, o trestním řízení**, v čl. 73, v poznámce pod čarou č. 297) uvádí tento výčet trestných činů spáchaných z nenávistné pohnutky, spočívající v rasové, národnostní, náboženské a jiné nenávisti:

- vraždy podle § 140 odst. 1 nebo 2, odst. 3 písm. g) tr. zákoníku,
- těžkého ublížení na zdraví podle § 145 odst. 1, 2 písm. f) tr. zákoníku,

⁷ Zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

- ublížení na zdraví podle § 146 odst. 1, 2 písm. e) tr. zákoníku,
- mučení a jiného nelidského a krutého zacházení podle § 149 odst. 1, 2 písm. c) tr. zákoníku,
- zbavení osobní svobody podle § 170 odst. 1, 2 písm. b) tr. zákoníku,
- omezování osobní svobody podle § 171 odst. 1, 3 písm. b) tr. zákoníku,
- zavlčení podle § 172 odst. 1 nebo 2, odst. 3 písm. b) tr. zákoníku,
- vydírání podle § 175 odst. 1, 2 písm. f) tr. zákoníku,
- porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí podle § 183 odst. 1, 3 písm. b) tr. zákoníku,
- poškození cizí věci podle § 228 odst. 1 nebo 2, odst. 3 písm. b) tr. zákoníku,
- zneužití pravomoci úřední osoby podle § 329 odst. 1, 2 písm. b) tr. zákoníku,
- násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 352 odst. 2 a 3 tr. zákoníku,
- hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob podle § 355 tr. zákoníku,
- podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod podle § 356 tr. zákoníku,
- urážky mezi vojáky podle § 378 odst. 1, 2 tr. zákoníku,
- urážky mezi vojáky násilím nebo pohrůzkou násilí podle § 379 odst. 1, 2 písm. d) tr. zákoníku,
- urážky vojáka stejné hodnosti násilím nebo pohrůzkou násilí podle § 380 odst. 1, 2 písm. c) tr. zákoníku,
- porušování práv a chráněných zájmů vojáků stejné hodnosti podle § 382 odst. 1, 2 písm. c) tr. zákoníku,
- porušování práv a chráněných zájmů vojáků podřízených nebo s nižší hodností podle § 383 odst. 1, 2 písm. c) tr. zákoníku,
- genocidia podle § 400 tr. zákoníku,
- útoku proti lidskosti podle § 401 odst. 1 písm. e) tr. zákoníku,
- apartheidu a diskriminace skupiny lidí podle § 402 tr. zákoníku,
- založení, podpory a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka podle § 403 tr. zákoníku,

- projevu sympatií k hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka podle § 404 tr. zákoníku a
- popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidia podle § 405 trestního zákoníku.

V uvedeném dokumentu je dále uvedeno, že kriminalitou s extremistickým podtextem lze rozumět kriminalitu motivovanou rasovou, národnostní nebo jinou sociální nenávisť.

5 JUDIKATURA JAKO ZDROJ UTVÁŘEJÍCÍ SPECIFICKÉ KRIMINALISTICKÉ METODY ZKOUMÁNÍ A DOKAZOVÁNÍ PROJEVŮ EXTREMISMU

Od 1. ledna 2010 je v České republice účinný nový trestní zákoník,⁸ který konstruuje (jak již bylo uvedeno výše) skutkové podstaty trestných činů „z nenávisť“ formálně a dílem i obsahově poněkud odlišně, tedy vzhledem k časovému období, od účinnosti tohoto trestního zákoníku do doby zpracování této práce nebylo možno shromáždit dostatečné množství judikatury v této oblasti dle nové právní úpravy. Dosavadní judikatura, tedy judikatura vzniklá za účinnosti starého trestního zákoníku,⁹ tedy do 31. prosince 2009 však poskytuje dostatek materie k orientaci při hodnocení trestné činnosti s podezřením na extremistický motiv. Tato judikatura poskytuje dostatek informací jak pro orgány činné v trestním řízení (soudy, státní zástupce a orgány policie, zejména SKPV¹⁰, tak pro znalce a znalecké ústavy. Z judikatury lze též dovodit zejména rozsah a zaměření činnosti orgánů Policie ČR při zajišťování důkazů a podkladů ke kriminalistickému zkoumání a dokazování. Tyto doklady a důkazy pak jsou podkladovou materií pro znalce (či znalecký ústav) k vypracování znaleckého posudku či odborného vyjádření. Tato existující judikatura pak může být také jistým návodem k volbě kriminalistických metod a metodologie zkoumání předestřenému jevu či skutečnosti.

⁸ Zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

⁹ Zák. č. 140/1961 Sb., trestní zákon ve znění pozdějších předpisů

¹⁰ Služba kriminální policie a vyšetřování

V neposlední řadě je nutno zdůraznit, že současná judikatura se v České republice opírá jak o sbírku nálezů Ústavního soudu, tak o rozhodnutí a usnesení Nejvyššího soudu, tak krajských soudů a v neposlední řadě i o rozhodnutí a usnesení Nejvyššího správního soudu.¹¹

Například ve Sbírce nálezů Ústavního soudu ČSFR ve věci zabránění podpory a propagace hnutí, která jsou založena na idejích rasismu, popřípadě xenofobie či antisemitismu apod. a propagaci těchto organizací a hnutí je uvedeno, že: „Bezpečnost státu a bezpečnost občanů (veřejná bezpečnost) vyžadují, aby bylo zabráněno podpoře a propagaci hnutí, která bezpečnost státu a občanů ohrožují. Trestně právní zákaz podpory a propagace určitých ideologií, které svou doktrínou i praktickým postupem vylučovaly a vylučují šíření jiných ideologií, politických a jiných hnutí, nechrání pouze lidská práva a svobody, nýbrž i demokratické základy státu. Hnutí a ideologie prokazatelně směřující proti základům demokratického státu jako je záruka základních práv a svobod všem bez rozdílu musí být omezena a jejich zákonný zákaz je nezbytným opatřením k omezení základních práv a svobod.“¹² Za hnutí se ve smyslu rozhodnutí Nejvyššího soudu považuje (dle ust. § 260 odst. 1 tehdy platného trestního zákona č. 140/1961 Sb.): „...skupina osob alespoň částečně organizovaná, byť třeba formálně neregistrovaná, směřující k potlačení práv a svobod člověka nebo hlásající národnostní, rasovou, náboženskou či třídní zášť nebo zášť vůči jiné skupině osob. Pro naplnění znaků této skutkové podstaty je nutné, aby hnutí existovalo v době, kdy je pachatel podporoval či propagoval, a to byť v jeho modifikované podobě (např. neofašistické nebo neonacistické hnutí apod.).“¹³

V této souvislosti je pak také možno jako velmi inspirativní pro orgány činné v trestním řízení citovat část uvedeného rozhodnutí, kde se praví, že: „...každá forma organizace v sobě již zahrnuje i určitou strukturu hnutí, a proto ji není třeba zvlášť zdůrazňovat, a to i vzhledem k tomu, že u hnutí postačí i jen částečná organizovanost...“¹⁴.

Taktéž otázka, co se rozumí existujícím hnutím, je ošetřena v citovaném rozhodnutí, když je uvedeno, že: „...Existujícím hnutím tedy v tomto smyslu může být

¹¹ ... jak tomu bylo například ve věci rozpuštění Dělnické strany v r. 2010.

¹² Ústavní soud ČSFR. Pl. ÚS 5/92, Sb.n.u.ÚS ČSFR, 1992

¹³ Nejvyšší soud, Tpjn 302/2005, R 11 / 2007

¹⁴ Nejvyšší soud, Tpjn 302/2005, R 11 / 2007

i takové hnutí, které navazuje v modifikované podobě na již neexistující hnutí (např. neofašistické nebo neonacistické hnutí apod.), pokud využívá např. ideologie, symbolů, pozdravů a dalších atributů již zaniklého hnutí...“¹⁵

Zejména významným a inspirujícím výrokiem soudu pro orgány činné v trestním řízení, zejména pro ty, které shromažďují a zpracovávají podklady a důkazy v trestním řízení je v témže citovaném rozhodnutí to, že: „...Existenci takového konkrétního hnutí, identifikovatelného alespoň v hrubých rysech, v době, kdy je pachatel podporoval či propagoval, bude nutno v trestním řízení prokazovat prostřednictvím důkazů dokumentujících existenci nebo konkrétní činnost hnutí. Těmito důkazy mohou být vedle výpovědí svědků například letáky nebo jiné písemné materiály takových hnutí, jejich internetové stránky, videozáznamy či zvukové záznamy akcí hnutí nebo projevů jejich představitelů, ale také zprávy orgánů monitorujících jejich činnost, znalecké posudky apod.“. Zde je zřetelná snaha soudu usměrnit kriminalistické zkoumání tak, aby výstupy z činnosti policejních orgánů (a i znalců a znaleckých ústavů) byly vůbec způsobilé prokázat trestnou činnost dle stávající legislativní úpravy.

V témže judikátu se dále ve věci „hanobení...“ (§ 198 tehdy platného trestního zákona) a „podněcování...“ (§ 198a tehdy platného trestního zákona) uvádí, že: „Trestný čin podle § 198a odst. 3 písm. b) tr. zák. obsahuje tři formy spojení pachatelů činu se stoupající mírou organizovanosti – skupinu, organizaci, sdružení. Za skupinu je třeba považovat seskupení nejméně tří osob, spojené cílem hlásat teze uvedené v § 198a odst. 3 písm. b) tr. zák. Nemusí mít žádnou organizační strukturu ani delší trvání, a proto se nebude jednat o hnutí ve smyslu § 260 odst. 1 tr. zák.“

Jako velmi podnětný a pro praxi znalce a orgánů SKPV Policie ČR lze považovat i Rozhodnutí Nejvyššího soudu z roku 2008, kde se hovoří o prokazování antisemitského úmyslu pachatele. Zde se stanoví, že: „Znaky trestného činu podle § 260 odst. 1 tr. zák. nenaplníuje samotný projev antisemitismu jako takového, pokud jednání pachatele nemá nějakou vazbu na určitou skupinu osob, která antisemitismus hlásá či praktikuje a která představuje hnutí. Ve vztahu k hanobícím projevům, které takovou vazbu postrádají, lze uvažovat z toho hlediska, zda naplňují znaky trestného činu hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení podle § 198 tr. zák. nebo v závislosti na okolnostech konkrétního případu znaky jiného trestného

¹⁵ Nejvyšší soud, Tpjn 302/2005, R 11 / 2007

činu podle páté hlavy zvláštní části trestního zákona.¹⁶ Zde tedy soud jasně vyjádřil, že samotný postoj není trestným dle trestního zákona, avšak tento postoj musí být vázán na konkrétní současnou skupinu osob, která antisemitismus hlásá či praktikuje. Zde je opět zřetelný apel na orgány zajišťující podklady a důkazy a i pro orgány zpracovávající tyto předestřené důkazy, aby volily vhodnou metodu kriminalistického zkoumání k správnému vyhodnocení skutečností tak, aby bylo dosaženo účelu – tedy prokázat či vyvrátit, zda se trestný čin stal, či nikoli.

Dále například ve věci prokazování naplnění skutkové podstaty trestného činu hanobení národa, rasy, přesvědčení a podněcování k národnostní a rasové nenávisti rozhodl Ústavní soud tak, že: „*Stěžovatel byl rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 7 uznán vinným trestnými činy hanobení národa, rasy a přesvědčení a podněcování k národnostní a rasové nenávisti, za což mu byl uložen trest odnětí svobody v trvání 12 měsíců s podmíněným odkladem výkonu trestu na zkušební dobu 2 roků. Současně mu byl uložen trest zákazu činnosti vydavatele a šéfredaktora deníků s celostátní, krajovou a okresní působností na dobu 5 let. Shora označeného jednání se stěžovatel dopustil tím, že jako vydavatel a šéfredaktor deníku "Š." v čísle ze dne 15. 5. 1999 rozhodl o zařazení a otištění článku nezávislého publicisty P. S. pod názvem "Vražedná aliance", v němž autor obviňuje židy, Kosovské Albánce, přistěhovalce, cizince a národnostní menšiny na území České republiky z negativního působení na politickou a ekonomickou sféru a vyvolává antipatie, intoleranci, nepřátelství a nenávist vůči těmto osobám, když s obsahem článku stěžovatel souhlasil. Ústavní soud souhlasil s právními závěry Evropského soudu pro lidská práva, když tento zdůrazňuje nezastupitelnou roli tisku v demokratické společnosti, jako "hlídacího psa", současně však připomíná i odpovědnost novináře za překročení především etických a morálních norem svého povolání. V takovém případě musí existovat zákonná sankce, která odpovídá jak svojí přiměřeností, tak i naléhavé společenské potřebě ochrany důležitých veřejných zájmů sledovanému legitimnímu cíli. Skutkové podstaty trestných činů dle ust. § 198 a § 198a trestního zákona plně odpovídají mezinárodním normám a závazkům České republiky v oblasti ochrany základních lidských práv a svobod. Závěrem považuje Ústavní soud za nutné znovu zdůraznit, že čl. 10 odst. 2 Úmluvy a rovněž čl. 17 odst. 4 Listiny uvádějí omezení těchto svobod záko-*

¹⁶ Nejvyšší soud 7 Tdo 1472/2008

*nem jako nezbytnost demokratické společnosti, jež slouží k ochraně jejích zájmů.*¹⁷

Jako nikoli nepodstatnou se jeví v souvislostech s volbou a aplikací vhodné kriminalistické metody, resp. specifických kriminalistických metod při prokazování problematiky extremistického motivu trestné činnosti také ta skutečnost, že se ve skutkových podsadách „trestných činů z nenávisti“ objevovala (a i nadále objevuje) velká řada specifických výrazů, za kterými se však skrývá konkrétní specifická činnost, která si vyžaduje specifické metody zkoumání. Z pohledu praxe soudního znalce se pak jeví být rizikové zejména pojmy „podpora“, „propagace“ a „projev sympatií“. Vzhledem k tomu, že „projev sympatií“ je součástí skutkové podstaty trestného činu až spolu s účinností Nového trestního zákoníku, není tento pojem součástí jakékoli judikatury, nicméně pojmy „podpora“ a „propagace“ jsou, přičemž současně jsou namnoze úhelným kamenem prokazování možné trestné činnosti s extremistickým podtextem. „Podpora hnutí směřujícího k potlačování práv a svobod může mít podobu materiální (např. poskytnutí finančních darů, technických prostředků apod.) nebo morální (např. získávání přívrženců, umožnění publikace jeho záměrů či ideologie atd.) a spočívá v jednání, které má takové hnutí posílit, popřípadě získat mu další přívržence“.¹⁸ „Propagací se rozumí veřejné uvádění takového hnutí nebo jeho ideologie a záměrů ve známost, doporučování jím zastávaných či prosazovaných myšlenek a názorů. Propagace může být uskutečňována jak otevřeně, tak skrytě, např. prostřednictvím publikace názorů, prostřednictvím knih, obrazů či jiných uměleckých děl“.

Přesto, že se termín „projev sympatií“ stal součástí skutkové podstaty nějakého trestného činu až spolu s účinností Trestního zákoníku od 1. ledna 2010, lze z dřívější judikatury dovodit, jaký je názor soudů na veřejný projev sympatií k hnutím (současným či zaniklým), které jsou postaveny na idejích rasismu, antisemitismu, xenofobii apod. To je zřetelné např. z textu rozsudku Nejvyššího soudu, ve věci trestné činnosti dle ust. § 261a)¹⁹ tehdy platného trestního zákona kde se praví, že: „...Objektem tohoto trestného činu je ochrana základních lidských a občanských práv a svobod, rovnoprávnost lidí bez rozdílu rasy, národnosti, náboženské přísluš-

¹⁷ Ústavní soud ČR II. 435/01

¹⁸ Nejvyšší soud 5 Tdo 337/2002

¹⁹ Kdo veřejně popírá, zpochybňuje, schvaluje nebo se snaží ospravedlnit nacistické nebo komunistické genocidium nebo zločiny nacistů nebo komunistů proti lidskosti...

nosti, sociální příslušnosti nebo původu. Především jsou to základní práva a svobody uvedené v Listině základních práv a svobod. Po subjektivní stránce se u něho vyžaduje úmysl...“ „Aby byl pachatel trestně odpovědný skutkovou podstatou tohoto trestného činu (provinění), musí jeho projevy sympatií směřovat k zaniklému hnutí, přičemž jsou postihovány pouze ty nejzávažnější projevy zásahů do sféry lidských práv (genocidium, zločiny proti lidskosti). Soud sice nedospěl k závěru, že by mladistvý jednoznačně podporoval stávající konkrétní pravicové extrémistické organizace; užíváním historických symbolů nacistického Německa, reprodukcí myšlenek rasové výlučnosti, nesnášenlivosti a zášti však jednoznačně vyjádřil sympatie k hnutím již zaniklým i k nejzávažnějším násilným projevům těchto hnutí. Odvolací soud tedy nepochybil, pokud jednání mladistvého kvalifikoval jako provinění podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka podle § 261a tr. zák.“²⁰. Tento judikát tedy dokonce připouští, že propagací a projevy sympatií k zaniklému hnutí (organizaci) může za jistých okolností docházet k naplnění skutkové podstaty propagace a podpory hnutí směřujících k potlačení práv svobod člověka, pakliže však aktér propaguje ty (násilné) projevy takových historických a již zaniklých hnutí, které se výrazně vyznačovaly aktivitami v oblasti popírání přirozenoprávních práv člověka tak, jak to má na mysli civilizace, kterou sdílíme. V námi uvedeném případě se jednalo o aktivistu soudobé neonacistické scény, který propagoval a veřejně sympatizoval s historickými organizacemi a hnutími Hitlerovského Německa, které se aktivně podílely na holocaustu Židů, Romů, Slovanů a politických odpůrců, jakož i dalších ideových oponentů a odpůrců.

Je však nutno říci, že dílčí pozitivní rysy lze shledávat ve všech civilizacích a ideových prouděch, tedy včetně nacistické a komunistické ideologie. Je však zřejmé, že tyto dílčí (a mnohdy pouze dočasné) úspěchy a pozitiva byly vyváženy (a „převáženy“) nezměrným utrpením milionů lidí. Nejvyšší soud se v jednom ze svých rozhodnutí dokonce podrobně vyjádřil i k tomuto fenoménu, který je zneužíván zejména soudobou neonacistickou scénou – tedy skutečností, že dílčí úspěchy by neměly být zástěrkou ke glorifikaci celého zločinného režimu, popřípadě ideologie či hnutí. Nejvyšší soud tak například konstatoval, že: *„Pokud by pak šlo o vyzdvihování některých pozitivních rysů tohoto hnutí (např. dočasný hospo-*

²⁰ Nejvyšší soud, 8 Tdo 980/2008“

dářský růst) spojené s tvrzením, že tyto svým významem převážily negativní aspekty hnutí (například zřízení koncentračních táborů), jednalo by se o ospravedlnování těchto zločinů ve smyslu § 261a tr. zák. Naproti tomu pouhé konstatování některých dílčích pozitivní rysů hnutí za současného objektivního uvedení jejich souvislosti s dominujícími rysy negativními (např. hospodářsky rozvoj a zvýšení životní úrovně obyvatel Německa před druhou světovou válkou a v jejím úvodu, ovšem za cenu procesu arizace majetku a posléze i hospodářské exploatace násilně okupovaných zemí) nebude zjevně naplňovat znaky žádného trestného činu.²¹

V této části článku je na místě poznamenat, že o specifických výrazech v souvislosti s extremismem, jsou součástí skutkové podstaty prakticky všech současně platných a účinných „trestných činů z nenávisťi“. Jedná se o termíny „etnická skupina“, „hnutí“ či „antisemitismus“, o kterých současná judikatura pojednává toliko, že: „Etnickou skupinou ...je historicky vzniklá skupina lidí, kterou spojuje společný původ, zvláštní kulturní znaky (jazyk), mentalita a tradice. Příslušníci určité etnické skupiny mají povědomí vzájemné sounáležitosti a zároveň odlišnosti od jiných společenství lidí a jsou spojováni názvem etnika nebo jménem, kterým je etnikum označováno. Etnická skupina žije zpravidla v početní menšině v rámci jiného společenství (např. v České republice romské etnikum)...Skutečnost, že zákonodárce neměl, jde-li o znak vymezený v ustanovení § 221 odst. 2 písm. b) tr. zák.²², na myslí případ, kdy je jinému způsobováno ublížení na zdraví proto, že vystoupil na obranu osoby náležející k jiné rase, etnické skupině, národnosti atd. je zřejmá ze srovnání zmíněné skutkové podstaty s dalšími ustanoveními trestního zákona“.²³

Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí též taxativně a explicitně provedl včetně hnutí, které lze charakterizovat jako součást soudobé neonacistické scény, přičemž uvedl i důvody k takovému závěru. Tedy hnutí podle uznané Nejvyšším soudem jako hnutí směřující k potlačení práv a svobod člověka dle ust. § 260 trestního zákona²⁴ jsou „Bohemia Hammer Skins, Blood & Honour, Národní odpor, Národní

²¹ Nejvyšší soud, Tpjn 302/2005

²² Zák. č. 140/1961 Sb., trestní zákoník v tehdejší platném znění

²³ Nejvyšší soud, 6 Tdo 1252/2007

²⁴ Zák. č. 140/1961 Sb., trestní zákoník v tehdejší platném znění.

*aliance*²⁵ Naopak Nejvyšší soud neuznal jako hnutí „*Fašismus, nacismus*²⁶, *historická*, „*mrtvá hnutí*“, *příčemž ale mohou být vázána na soudobý neonacismus či neo-fašismus*“, nebo „*Skinheads*²⁷ „...*hnutí skinheads jako celek nelze označit za hnutí... podle § 260 odst. 1 tr. zák., neboť za takové hnutí lze zřejmě označit pouze některé vnitřní směry či skupiny existující v rámci hnutí skinheads*“, nebo antisemitismus. Dle názoru Nejvyššího soudu jde v případě antisemitismu o postoj a nikoli o hnutí.²⁸

V souvislostech s judikaturou nejsou jistě od zajímavosti ani usnesení Nejvyššího soudu 5 Tdo 337/2002 („Mein Kampf I“), 3 Tdo 1174/2004 („Mein Kampf II“), jakož i Nejvyššího správního soudu ve věci zrušení Dělnické strany (první návrh na zrušení Dělnické strany – zamítnuto) ze dne 4. března 2009, Pst 1/2008–66 a ve věci zrušení Dělnické strany ze dne 17. února 2010 (druhý návrh na zrušení Dělnické strany zatím nepravomocně – Dělnická strany zrušena) Pst 1/2009–348, které jsou bohatým zdrojem informací pro orgány činné v trestním řízení k orientaci nad volbou vhodných specifických metod kriminalistického zkoumání a dokumentace trestné činnosti.

ZÁVĚR A DISKUZE

Závěrem je možno konstatovat, že. společenský původ a motivy projevů extrémismu, jako důsledku specifické sociální deprivace z pohledu etiologického, resp. kriminologického u aktérů projevů extrémismu a jejich trestní postih, jako postih zločinů z nenávisti v České republice odpovídá názoru té části demokratické společnosti, která odmítá projevy zejména rasismu, xenofobie, antisemitismu, tedy převážně pravicového politického extremismu, který je obecně nazýván „současným konceptem neonacismu“. Trestní postih těchto projevů je Ústavně ukotven a odpovídá mezinárodním zásadám a principům pro možnosti trestního postihu. Tomu odpovídá i respektovaná doktrína a ustálená judikatura.

²⁵ Nejvyšší soud Tpjn 302/2005, NS 5 Tdo 79/2006

²⁶ Nejvyšší soud Tpjn 302/2005

²⁷ Nejvyšší soud 5 Tdo 563/2004

²⁸ Nejvyšší soud 5 Tdo 337/2002

Nutno též konstatovat, že legislativní rámec v České republice, který umožňuje postih projevů extremismu je díky provedeným úpravám při rekonstrukci trestního práva začátkem minulých deseti let na vysoké úrovni a je produktem zkušeností orgánů činných v trestním řízení a práce soudů, které byly zhmotněny do nového trestního zákoníku a jeví se být odpovídající svojí efektivitou přiměřeně čelit narůstajícím projevům extremismu. Odpovídá tomu jak kvalita a charakter konstrukcí jednotlivých skutkových podstat „trestných činů z nenávisti“, tak množství a charakter judikatury a dalších pramenů v odborné literatuře v oblasti trestněprávního postihu zejména projevů pravicového politického extremismu.

Jak bylo uvedeno ve výše uvedené v dílčí komparaci, na Slovensku je situace podstatně méně přehledná, a to jak v oblasti legislativy, tak judikatury. Za situace, kdy v České republice je jasnější a srozumitelnější legislativa, hojná publikační a vědecká činnost, přiměřená judikatura i činnost znalců a na Slovensku naopak zcela absentuje systematická znalecká činnost, judikatura prakticky neexistuje a publikační i vědecká činnost je sporadická, je pak logický důsledek ten, že zatímco na Slovensku dochází k nárůstu trestné činnosti s extremistickým, rasovým a xenofobním motivem, tak v České republice dochází naopak k útlumu, zejména činnosti skupin pravicového politického extremismu (koncerty, shromáždění, pochody apod.).

Nástrojem k správné volbě kriminalistických metod při prokazování trestné činnosti s extremistickým podtextem, tedy „trestných činů z nenávisti“ je pak jednak znalost standardních kriminalistických metod (dokumentace a záznamu trestné činnosti), tak zejména jejich vhodné kombinace, volby specifických kriminalistických metod umožňujících hodnocení předestřené materie znalcem (znaleckým ústavem), ale i průběžné doplňování a volba těchto metod na základě judikatury jako zpětné vazby ze strany pravomocných soudních rozsudků, resp. judikovaných rozsudků a usnesení soudů, zejména Ústavního soudu, nejvyššího soudu a Nejvyššího správního soudu. Bez zajímavosti nejsou též nejudikované rozsudky nižších stupňů soudní moci, které nabyly právní moci, i když v tomto případě se jedná o názor soudu, který je cenný zejména pro konkrétní policisty při zajišťování méně závažné trestné činnosti s extremistickým motivem. Takovým může být například rozsudek městského soudu v Brně č.j.: 3 T 179/2008 ze dne 5. listopadu 2008, ve věci pořádání demonstrace 1. května 2007 v Brně neonacistickou organizací Národní odpor.

Současná situace v Evropě však naznačuje, že extremismus bude na vzestupu, zejména ve vztahu k náboženství a náboženskému vyznání. Tedy specifická trestná činnost páchaná v souvislosti s náboženským vyznáním. Náboženství pak může být signifikantním znakem trestné činnosti, a to jak u subjektů tak objektů trestných činů z nenávisti. To potvrzuje současný navyšující trend zvyšování počtu teroristických útoků v západní Evropě, zejména ve Francii. Jelikož extremismus a terorismus je charakteru multidisciplinárního (mimo oblast práva se jedná zejména o psychologii, historii, sociologii, sociální pedagogiku ad.) je na místě zdůraznit nutnost interdisciplinárního přístupu k řešení tohoto společenského fenoménu, tedy extremismu a terorismu jako trestných činů z nenávisti.

Závěrem možno konstatovat, že judikatura v oblasti postihu projevů extrémismu byla relativně hojná a ustálená již před rekodifikací trestního práva v České republice, a to z toho důvodu, že již před rekodifikací došlo k několika novějším zařazujícím různě projevy extrémismu do samostatných skutkových podstat. Rekodifikace v minulých letech pak navázala v této oblasti na předchozí úpravu a tedy do té doby ustálená judikatura je využitelná v soudní praxi a nad to je možno využít i zkušeností a judikatury okolních zemí (mimo Slovenska např. i z Německa) k využití v soudní praxi a také při zpracování znaleckých posudků pro potřeby soudů, jako specifické vědecké a doktrinární aktivitě v dané oblasti.

Tento článek si klade za cíl poskytnout přiměřenou teoretickou materii k dalšímu kriminologickému zkoumání příčin a možnostem (zejména) terciární prevence v rámci konceptu restorativní justice s cílem následné komparace jak ustálené judikatury na základě rekodifikace trestního práva, tak vyhodnocování znalecké a vědecké činnosti zkoumající projevy extrémismu.

ODKAZY V TEXTU A BIBLIOGRAFICKÉ CITACE

Bezpečnostní informační služba [online]. [cit. 2008-11-21]. Dostupné z WWW:
<<http://www.bis.cz/extremismus.html>>

Cestovatel v ohrožení [online]. 2000 [cit. 2008-11-21]. Dostupné z WWW:
<<http://www.muweb.cz/www/jpdepot/danger/teror.htm>>

ČERNÝ, P. (2005) *Politický extremismus a právo*. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-8686-184-4.

- DANICS, Š. (2002) *Extremismus – hrozba demokracie*. Praha: Police History. ISBN 80-86477-07-X.
- HERCZEG, J. (2008) *Trestné činy z nenávisti*. Praha: ASPI, ISBN 978-80-7357-311-9.
- CHARVÁT, J. (2007) *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-098-6.
- CHMELÍK, J. (2001) *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty*. Praha: Linde, ISBN 80-7201-265-7.
- KALAMÁR, Š a kol. (2011) *Extremismus*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze. ISBN 978-80-7251-355-0.
- KALAMÁR, Š., SVOBODA, I., SUNARDI, T a P. VOPRŠAL. (2011) *Terminologie a symbolika užívaná soudobou extremistickou scénou*. Ostrava: Key Publishing s.r.o., ISBN 978-80-7418-103-0.
- KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. (2014) *Vzpouora deprivantů*. Praha: Galén, ISBN 978-80-7492-120-9.
- KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. (2005) *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-813-4.
- MAREŠ, M. (2005) *Úvod do problematiky pravicově extremistických hudebních produkcí na území ČR*. Brno: FSS (vstupní studie vědeckých a praktických poznatků), ISBN – sine.
- MAREŠ, M. (2003) *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister & Principal. ISBN 978-80-8659-845-1.
- MAREŠ, M. (2006) *Symboly používané extremisty na území ČR v současnosti*. Praha: MVČR, ISBN – sine.
- MAREŠ, M. a I. SVOBODA a kol. (2011) *Extremismus jako bezpečnostní hrozba*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, OKP, 2011. ISBN 978-80-7278-568-1.
- MAREŠOVÁ, A. a kol. (1999) *Kriminologické a právní aspekty extremismu*. Praha: IKSP, ISBN – sine.
- RATAJ, J. (2006) Vize české nacionální politiky v soudobých konceptech krajní pravic v České republice. In. III. kongres českých politologů, Olomouc 8.-10. 9. 2006; NĚMEC, J., ŠŮSTKOVÁ, M. (ed.). Praha, Olomouc: Česká společnost pro politické vědy. ISBN 978-80-902176-0-7.
- SPURNÝ, J. (1996) *Psychologie násilí*. 1. vyd. Praha: EUROUNION s.r.o., ISBN 80-

85858-30-4.

SVOBODA, I., VIČAR, R. (2009) Politický extremismus a terorismus jako destabilizující prvek vnitřní a vnější bezpečnosti EU, In. *Sborník ze semináře Národního konventu o Evropskej únii „Rozširovanie, bezpečné a prosperujúce susedské prostredie EÚ“*. Liptovský Mikuláš, ISBN 978-80-8106-022-9.

SVOBODA, I. (2010) *Projevy politického extremismu v ozbrojených sborech*. Bratislava: In. *Policajná teória a prax*. ISSN – 1335-1370, EV 568/08.

Nejvyšší soud 5 Tdo 337/2002

Nejvyšší soud 5 Tdo 563/2004

Nejvyšší soud, Tpjn 302/2005, R 11 / 2007

Nejvyšší soud 5 Tdo 79/2006

Nejvyšší soud, 6 Tdo 1252/2007

Nejvyšší soud, 8 Tdo 980/2008

Nejvyšší soud 7 Tdo 1472/2008

Ústava ČR, č. 1/1993 Sb.

Ústavní soud ČSFR. Pl. ÚS 5/92, Sb.n.ÚS ČSFR, 1992

Ústavní soud ČR II. 435/01

Zák. č. 140/1961 Sb., trestní zákoník v tehdejším platném znění

Zák. č. 141/1961 Sb., trestní řád ve znění pozdějších předpisů

Zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

doc. JUDr. PhDr. Ivo Svoboda, Ph.D., MBA

AMBIS vysoká škola, a.s.,

Katedra bezpečnosti a práva

Lindnerova 1, 180 00 Praha

ivo.svoboda@ambis.cz